

Mediáció vagy meditáció?¹

„A béke nem a konfliktus hiánya, hanem a konfliktus
kezelésének képessége.”

Dan Millman

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A konfliktus a társadalomnak olyan jelensége, amelyet nem lehet egyszer s mindenkorra megszüntetni. Illuzórikus volna ezért ilyen célt kitűzni, s ebben megjelölni a béke fogalmát. Erre mutat rá a mottónak választott idézet, s egyúttal megadja a reális megoldást: a békéhez a konfliktus kezelésén át vezet az út. A konfliktus a társadalomban számos formában jelentkezik, kezdve a mindennapi, személyközi konfliktusoktól egészen a nemzetek közötti konfliktusokig, vagyis a háborúig. Ezeknek a kezelése is különböző dimenziókban történik. A személyek közötti konfliktus rendezésének egyik módja a mediáció.

A mediáció jogintézménye az angolszász jogterületről indult hódító körútjára, és számos jogterületet érint (pl. polgári jog, családi jog, munkajog, büntetőjog). A büntetőjogi mediáció mozgalma az utóbbi években egyre szélesebb körben nyert teret. Ebben valószínűleg nagy szerep jutott annak a felismerésnek, hogy a hagyományos peres út nem mindig képes kielégíteni az igényeket: sokszor a nyertesek is inkább vesztesnek érzik magukat, hiszen az eljárás esetenként éveket és rengeteg energiát emészt fel az ő részükről is.²

1 Ezúton mondok köszönetet Jungi Eszter bírónőnek, Nyitrai Péter docens úrnak, valamint Durgó Attila osztályvezető, mediátor úrnak a tanulmány elkészítéséhez nyújtott támogatásukért.

2 Barabás A. Tünde: *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában*. Budapest, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2004. 11. o.

A bírósági eljárás és annak végeredménye ezért sokszor nem vezet megnyugváshoz: a konfliktus feltáratlan marad. Hiányzik a személyes megküzdés, erőfeszítés, és a másik féllel közösen történő megoldás-keresés.³ Mindezt csak tetézi a bíróságok túlterheltségének problémája, ami az eljárások elhúzódásához, a bizonytalan helyzet hosszú ideig való fennmaradásához, és végső soron az igazságszolgáltatásba vetett bizalom megrendüléséhez vezet.

A mediáció térnyerésének magyarázatára négy elmélet, megközelítésmód alakult ki. Ez egyrészt azt mutatja, hogy a mediációs mozgalmak pluralista; másrészt jelzi: amellet, hogy a mediációt a szakemberek fontos társadalmi célok elérésére alkalmas eszköznek tartják, más-más célok elsődlegességét hirdetik.⁴

A megelégedettségi narratíva szerint a mediáció informalitásának, rugalmasságának köszönhetően a felek problémáinak minden dimenzióját képes feltárni, ez teszi alkalmassá az együttműködő problémamegoldásra. A társadalmi igazságosság narratívája szerint a közvetítői eljárás hatékony eszköze az egyének közös érdekek köré történő szervezésének, ezáltal közösségteremtő funkciót lát el. Az átalakulás narratívájának képviselői azt vallják, hogy a mediáció képes a vitázó egyének és a társadalom egészének jellegét átalakítani: lehetőséget teremt arra, hogy a felek problémáikat saját szavaikkal fejezzék ki, és maguk alakítsák ki a vita megoldását is; ez az ún. „képessé tevés” dimenziója. A negyedik, az elnyomás narratívája kritikát fogalmaz meg: a mediáció veszélyes eszköz, az erősek hatalmát fokozza a gyengék felett, mivel informalitása gyakran olyan kimenetet produkál, mely igazságtalan; ráadásul teret enged a mediátorok részrehajlásának is.⁵

3 Nádházy Zsolt – Pápai Tarr Ágnes: A mediáció fejlődéséről dióhéjban. In: Siska Katalin – Szabó Krisztián (szerk.): *A jövőből tanulni. Néhány aktuális kérdés a jog világából*. Debrecen, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2007. 73. o.

4 Barack, Robert A. – Folger, Joseph P.: Tanulmányok a „*The Promise of Mediation*” című kiadványból. In: Kertész Tibor (szerk.): *Mediációs szövegyűjtemény. Szemelvények a mediáció irodalmából*. Partners Füzetek 3. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2001. 5. o.

5 Barack – Folger, 2001. I. m. 5. o.

Megítélésem szerint mind a négy narratíva rendkívül fontos célokra – illetve az utolsó reális veszélyekre – világít rá, amelyeket szem előtt kell tartani. Ugyanakkor elsődleges célként személy szerint a „képesé tevést” jelölném meg, ez ugyanis az a funkció, melynek révén a mediáció elnyeri a preventív jellegét: a feleket nemcsak egy alkalomra „készíti fel” a konfliktus kezelésére, hanem önbizalmuk növelésével a jövőre nézve is.

DILEMMÁK ÉS HIPOTÉZISEK

A mediáció irodalma meglehetősen bőséges, és maga az eljárás is sok szempontból vizsgálható, kezdve az elméleti háttértől és a történeti gyökerektől magának a folyamatnak az áttekintésén keresztül a jogszabályok elemzéséig és a gyakorlati megvalósulásig. Mindezen témák átfogó tanulmányozása és összefoglalása egy terjedelmileg korlátozott dolgozat formájában lehetetlen, ilyen nagyvágú célokat nem tűzhettem ki. Így mindössze egy aspektusra koncentrálok, és ennek „szolgálatában” teszek csupán rövid kitérőket egyéb kérdések irányába.

A központi dilemma: vajon kiaknázza-e a mediáció alkalmazására szabott jogszabályi kereteket a jogalkalmazás? Hogyan alakul a mediáció gyakorlata Magyarországon, és hogyan fogadta az új jogintézmény bevezetését a magyar társadalom? Hogyan lehetne szélesebb körben ismertté és elismertté tenni a közvetítői eljárást?

Mindezen kérdések kiindulási pontja az a feltevés, hogy a mediáció egyedülálló lehetőséget biztosít a konfliktusok kezelésére: a korábbi gyakorlattól eltérően kiemelt figyelmet fordít a sértettre, alkalmat adva arra, hogy ne csupán a büntetőeljárás egyik – és nem is feltétlenül fontos – résztvevője legyen, hanem a közvetítői eljárás egyik főszereplője; a másik oldalról pedig a konfliktusok feltárásával, a következmények szembesítésével egyúttal preventív funkciót is betölt. A mediáció tehát társadalmi és gazdasági szempontból is előnyös, mind a felek (a sértett és a terhelt), mind pedig a társadalom és az állam számára. A közvetítői eljárás előnyeinek belátásához azonban gyökeres szemléletváltásra van szükség, nevezetesen

arra, hogy a mérleg nyelve a megtorló, büntető szemlélet helyett a helyreállító igazságszolgáltatás felé billenjen.

Dolgozatom első felében egyrészt a – jelenleg még gyerekcipőben járó – mediáció hazai bevezetésének folyamatát tekintem át. Másrészt az előbb említett alapfeltevést szeretném alátámasztani, bemutatva a közvetítői eljárás előnyeit és eddigi gyakorlatát. Ezt követően a Győr-Moson-Sopron Megyei Igazságügyi Hivatal⁶ mediátora mellett töltött hónapok alatt szerzett személyes tapasztalataimat is alapul véve érvelek a kiinduló állításaim mellett. A felvetett problémákra az igazságszolgáltatás szereplőivel folytatott beszélgetéseim alapján igyekszem megoldást találni, ezekkel kapcsolatban javaslatokat megfogalmazni. Emellett egy saját felmérés eredményeit is összegezem, melyben arra kerestem a választ, hogy az „átlagos” magyar polgár mennyire tájékozott a mediáció intézményével kapcsolatban.

A BÜNTETŐJOGI MEDIÁCIÓ BEVEZETÉSE MAGYARORSZÁGON

A közvetítői eljárás bevezetésének előzményei

Az Európai Unió Tanácsának 2001/220/IB sz. kerethatározata az áldozatok büntetőeljárásbeli helyzetével foglalkozik. 9. cikke a kompenzációhoz, 10. cikke a mediációhoz való jogot rögzíti. Azért bír rendkívüli jelentőséggel ez a kerethatározat, mert a benne foglaltak végrehajtását kötelezővé tette a tagállamok – így Magyarország – számára, határidőként egyes vonatkozásokban 2002. március 22-ét, más vonatkozásokban 2006. március 26-át jelölve meg.⁷

Magyarországon 2003-ban indult meg az az átfogó büntetőjogi reform, melynek egyik legfontosabb célja az ún. kettős nyomtávú büntetéspolitika megteremtése, a diverziós eljárások alkalmazási körének bővítése. E reformfolyamat keretében létrejött az országos

6 A szervezet jelenlegi elnevezése: Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat.

7 Nádházy – Pápai Tarr, 2007. I. m. 33-36. o.

hatáskörű Igazságügyi Hivatal, melynek a Pártfogói, a Jogi Segítségnyújtó, valamint az Áldozatvédelmi Szolgálat kialakítását határozták meg feladataiként. A Pártfogó Felügyelői Szolgálat teremtette meg az intézményi háttérrel az alternatív szankciók szélesebb körű alkalmazásához. A pártfogó felügyelői vélemény és a speciális magatartási szabályok intézményeinek bevezetése az egyéniesített szankcionálás irányába hatott. Utóbbi alkalmazása a vádemelés elhalasztása esetén pedig már a mediáció egyik jogi előzményének is tekinthető, amennyiben lehetőséget teremtett az ügyész számára, hogy a terhelt kötelezettségeként írja elő a jóvátételről való gondoskodást, az áldozat kárának megtérítését, anyagi juttatás teljesítését meghatározott célra, illetve a köz javára történő munkavégzést. Amennyiben a terhelt maradéktalanul teljesíti az előírt és vállalt kötelezettséget, úgy elmarad a vádemelés. Bár ez a megoldás még nem biztosított kezdeményezést a feleknek, csak a hatóságoknak, mégis óriási lépés a helyreállító igazságszolgáltatás elterjedése felé vezető úton.⁸

A mediáció nem teljesen idegen és új intézmény jogrendszerünkben: gyökerei már az 1878-as Csemegi-kódexben fellelhetők (a kárjóvátétel formájában). Az EU említett kerethatározatával pedig Magyarországnak – hasonlóan a többi tagállamhoz – nemzetközi jogi kötelezettsége keletkezett arra, hogy a modern kor követelményeinek megfelelően szabályozza a mediációt. A jogalkotás során ügyelni kellett ugyanakkor arra, hogy a mediáció bevezetésére szabott szűk határidő (2006. március 26.) ne egy elhamarkodott jogintézmény és intézményrendszer kialakításához vezessen, hanem hatásos és működőképes szervezeti háttér jöjjön létre.⁹

A közvetítői eljárás a jogszabályokban

A tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás jogintézményei a 2006. évi LI. törvénynek a közvetítői eljárás büntető anyagi és eljárásjogi

8 I. m. 175-177. o.

9 Fellegi Borbála: *Meeting the Challenges of Implementing Restorative Justice in Central and Eastern Europe*. European Forum for Restorative Justice. AGIS-projekt beszámoló. Leuven, 2005. 37. o.

feltételeit megteremtő a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) és a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) módosításával épültek be a magyar jogrendszerbe. Ezenkívül külön jogszabályban, a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvényben (a továbbiakban: Bktv.) alkotta meg az Országgyűlés a jogintézmény működésének részletes szabályait.

A közvetítői eljárás anyagi jogi háttérét tehát a Btk. tevékeny megbánásra vonatkozó rendelkezései teremtik meg. A tevékeny megbánás a büntethetőséget megszüntető okok között kapott helyet, bár nem minden esetben minősül ekként. Abban az esetben ugyanis, ha az elkövető a 36. § (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmények esetében az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette, a büntetés korlátlanul enyhíthető.¹⁰ A szabályozás tehát differenciál a bűncselekmény súlya szerint, de az áttekinthetőség érdekében ehelyütt szabályozza mindkét esetet. E megoldáshoz természetesen igazodik a Be. is.¹¹

A Btk. eszerint nem felsorolással határozza meg a konkrét bűncselekményeket, melyek elkövetése esetén közvetítői eljárásra nyílik lehetőség. Ez a szabályozás-technika célszerűnek tűnik, ha figyelembe vesszük, hogy a büntetési tételek változása esetén így nincsen szükség minden alkalommal ezen rendelkezések módosítására is. Egyúttal pedig azt is jelzi, hogy a jogalkotó nem kazuisztikusan selektált a tényállások körében. Ennek háttérében az az elvi megfontolás állhat, hogy a jogalkotó mérlegelt: milyen súlyú bűncselekmények azok, melyek vonatkozásában még megengedhető a mediáció,

¹⁰ Btk. 36. § (2) bekezdés

¹¹ Be. 221/A. § (7) Ha a közvetítői eljárás eredményes, és a Btk. 36. § (1) bekezdése alkalmazásának van helye, az ügyész az eljárást megszünteti; ha a Btk. 36. § (2) bekezdése alkalmazásának lehet helye, vádat emel. Ha a gyanúsított a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás teljesítését megkezdte, de a büntethetősége nem szűnt meg, az ügyész a három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre elhalaszthatja.

és melyek azok, melyek súlyosabbak annál, minthogy utat nyisson a sértett és a terhelt megállapodásának. Ezt pedig az egyes tényállások mindenkori büntetési tétele fejezi ki.

A Btk. tartalmazza ezenkívül azokat az okokat is, melyek fennállása esetén a mediáció kizárt.¹² Ezen okok két csoportba sorolhatók: (1) többszöri bűnelkövetés: a), d) és e) pontok; (2) egyéb minősítő körülmények: b) és c) pontok.

A visszaesőként való elkövetés minden esetben, a bünszervezetben való elkövetés, valamint a halál okozása többnyire (leszámítva a bünszervezetben részvétel és az emberölés tényállásait) minősített esetként fordulnak elő a Btk.-ban. A tevékeny megbánás köréből való kizárásuk jelzi, hogy az összes minősítő körülmény közül a jogalkotó ezeket ítélte a legsúlyosabbnak: olyan súlyosnak, hogy ezek megvalósulása esetén az állam nem tekinthet el az elkövető felelősségre vonásától akkor sem, ha egyébként megállapodás születne a sértett és a terhelt között.

A Be. magyarázata hangsúlyozza, hogy a tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás között szoros a kapcsolat. Abban az esetben ugyanis, ha a sértett és a terhelt mediátor jelenléte nélkül állapodik meg egymással, nincs lehetőség az eljárás megszüntetésére, illetve a büntetés korlátlan enyhítésére. Mindennek garanciális jelentősége van: a visszaélések, a sértett befolyásolásának elkerülését célozza a rendelkezés.

A Be. alapján a mediáció két főszereplője a terhelt és a sértett. E vonatkozásban problémaként merülhet fel, hogy van-e lehetőség jogutódlásra a sértetti oldalon, tehát arra, hogy a sértett halála esetén helyébe a Be. 51. § (3) bekezdésében megjelölt személy lépjen. A hatályos szabályozás szerint ez nem zárható ki, ugyanakkor problémaként merül fel, hogy a felsoroltak közül ki lépjen a sértett helyébe. Megoldás lehet, ha a törvénybeli felsorolást sorrendiségnek vesszük.¹³

Társtettség és részesség esetén a mediáció feltételeinek fennállását külön-külön kell vizsgálni minden elkövető esetében. Azonban a közvetítői eljárás feltétele, hogy az az elkövető, aki el-

¹² Btk. 36. § (3) bekezdés

¹³ Makai Lajos: A tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás. *Rendészeti Szemle*, 55. évf. 9. sz. 2007. 80-81. o.

ismerte a cselekmény elkövetését, a teljes kár megtérítésére kötelezettséget vállaljon.¹⁴

Alaki bűnhalmazat esetén a mediáció többnyire nem indokolt. Abban az esetben, ha az elkövető magatartásával több bűncselekményt több sértett sérelmére valósít meg, akkor cselekményenként és sértettenként kell vizsgálni: fennállnak-e a közvetítői eljárás feltételei. Anyagi bűnhalmazat fennállásakor mindig cselekményenként kell vizsgálni a közvetítői eljárás feltételeinek meglétét.¹⁵

Érdekes elméleti problémát vet fel a szabályozás az ittas járművezetés vétségével kapcsolatosan. A Btk. 36. § (1) bekezdésében meghatározott bűncselekmények közül ugyanis csak abban az esetben van helye mediációnak, ha a cselekménynek (természetes vagy nem természetes személy) sértettje van. Így az ittas járművezetés alapesetének megvalósításakor nem alkalmazható a mediáció, míg a súlyosabban minősülő súlyos testi sértést okozó ittas járművezetés büntette, valamint a maradandó fogyatékoságot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget okozó ittas járművezetés büntette miatti eljárás során helye lehet közvetítői eljárásnak. A helyzet akként oldható meg, hogy az ügyész megtagadja a közvetítői eljárásra utalást, tekintettel a Be. 221/A. § (3) bekezdésének d.) pontjára.¹⁶

A mediációnak az ügyész a mozzatórugója, mivel a közvetítői eljárás elrendelésének fő szabály szerint csak a vádemelésig van helye; a Be-ben meghatározott esetekben azonban a bíróság is elrendelheti.¹⁷ A Be. 272. § (2) bekezdése b) pontja alapján az előkészítő ülés kötelező, ha a vádirat közlésétől számított tizenöt napon belül a vádlott, a védő vagy a sértett közvetítői eljárás lefolytatását indítványozta. E szabályozás szoros értelmezéséből azt a következtetést lehetne levonni, hogy a közvetítői eljárást a vádirat kézbesítésétől számított 15 napon belül lehet indítványozni. A Be. egyéb rendelke-

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Be. 263. § (4) Ha közvetítői eljárás lefolytatásának lehet helye, és az ügyész az eljárást a 221/A. § (4) bekezdése alapján nem függesztette fel, a tanács elnöke a vádirat kézbesítésével egyidejűleg tájékoztatja a vádlottat, a védőt és a sértettet a közvetítői eljárás iránti indítvány megtételének lehetőségéről és a közvetítői eljárás következményeiről.

zéseivel összefüggésben értelmezve azonban egyértelmű, hogy erre később is lehetőség van, és az indítvány megalapozottsága esetén az eljárás később is felfüggeszthető.¹⁸

A másod- és a harmadfokú eljárás keretében azonban közvetítői eljárásnak helye nincs, tekintettel arra, hogy a Be. taxatívén felsorolja azokat az eseteket, melyek vonatkozásában az eljárás felfüggeszthető, és ezek között a közvetítői eljárás nem szerepel.¹⁹

Egy másik eljárásjogi kérdés a fiatalokkal kapcsolatos. A fiatalok elkövetők esetén ugyanis a Be. 459. § (2) bekezdése alapján a fiatalok számára nem írható elő, hogy meghatározott célra anyagi juttatást teljesítsen, vagy a köz számára munkát végezzen (a köz javára teljesített jóvátétel). Tehát ha a fiatalok nem tudja megfizetni a sértettnek okozott kárt, nem kötelezhető ehelyett arra, hogy más szolgáltatást nyújtson cserébe (pl. ételkihordás, parkgondozás stb.). Egyes vélemények szerint azonban társadalmi igényből és szükség-szerűségből lehetővé kellene tenni a köz számára végzett munkát fiatalok vonatkozásában is, ahogy arra lehetőség nyílik pl. Angliában és Ausztriában is.²⁰ Egyetértek ezzel az állásponttal, mert véleményem szerint nincs olyan körülmény, amely kizárná, hogy a fiatalok a társadalom számára hasznos munkát végezzenek, természetesen megfelelő feltételek mellett (pl. fontos az életkornak, testi, szellemi adottságoknak megfelelő munka kiválasztása).

A Bktv. teremti meg a közvetítői eljárás tulajdonképpeni alkalmazhatóságának alapjait: definiálja a közvetítői eljárást, meghatározza annak célját, a közvetítők személyét, a velük kapcsolatos összeférhetetlenségi szabályokat, az eljárás menetét. Főként eljárásjogi rendelkezései a Be. szabályait egészítik ki. Bár a törvény kulcsfontosságú a mediáció szabályozását tekintve, részletes elemzésére ehelyütt nincs lehetőségem, csak egy elméleti kérdésre hívnám fel a figyelmet.

A Bktv. 2. § (1) bekezdése szerint: „a közvetítői eljárás a büncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás [...]”.

18 Makai, 2007. I. m. 83. o.

19 Kapossyné dr. Czene Magdolna összefoglalója a Magyar Bíróképző Akadémián 2007. év január 23-án elhangzott előadásról, 2. o.

20 Orell Ferenc János: Gondolatok a büntetőeljárásban alkalmazásra kerülő közvetítői tevékenységhez. *Magyar Jog*, 54. évf. 6. sz. 2007. 340. o.

Ahogy arra Fellegi Borbála is rámutatott,²¹ ez a megfogalmazás logikai szempontból problematikus. Eddigi tapasztalataim is azt mutatják, hogy a konfliktust nem feltétlenül a bűncselekmény elkövetése váltja ki, hanem sok esetben éppen fordítva: a konfliktus vezet a bűncselekmény elkövetéséhez. Egyetértek Fellegi javaslatával, mely szerint az adekvát kifejezés a „bűncselekménnyel kapcsolatos” vagy a „bűncselekménnyel összefüggő” volna, mivel ezek magukban foglalják az előbb említett mindkét eshetőséget.

Összességében elmondható, hogy hatályos jogszabályaink – egymást kiegészítve – kellő részletességgel szólnak a mediációról, megteremtve ezáltal az alapot a gyakorlati alkalmazás számára. Ugyanakkor, ahogy arra Dr. Kertész Tibor is rámutatott, a jelenlegi szabályozás igen tág teret enged a jogalkalmazói mérlegelésnek, adott esetben akár az önkénynek is,²² ami pedig komoly problémát jelent a jogbiztonság szempontjából. A másik oldalról viszont a túlzottan részletes szabályozásnak is vannak hátrányai: megkötí a jogalkalmazók kezét, rugalmatlanná teszi a gyakorlatot. Az ítélkezési gyakorlatban való eltérések jogegységi döntéseken és kollégiumi véleményeken keresztül, valamint a bírói továbbképzések keretében közelíthetők egymáshoz.²³

21 A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló törvénytervezet, valamint a hozzá kapcsolódó előterjesztés. Véleménykészítő: Fellegi Borbála, az Országos Mediációs Egyesület felkérésére, Budapest, 2006. január 4.

22 Személyes beszélgetés alkalmával.

23 Ezek közül kiemelendő a 3/2007-es és a 67/2008-as Büntető Kollégiumi vélemény, valamint a Legfelsőbb Bíróság Kollégiumvezetőjének összefoglalása a közvetítői eljárás gyakorlati alkalmazásának vizsgálatáról az ítélőtáblák tájékoztatói alapján (2007.EI.II.E.1/26.). Ebben számos, a gyakorlati alkalmazással kapcsolatos kérdés került megválaszolásra, mint például a korábban említett ittas járművezetéssel kapcsolatos problémakör (B/II. 1. b) pont).

IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI MODELLEK – A HELYRE- ÁLLÍTÓ SZEMLÉLET TÉRNYERÉSE

A történelem egyes szakaszaiban különböző igazságszolgáltatási rendszerek alakultak ki: a három fő modell a retributív (megtorló), a preventív (megelőző) és a restoratív (helyreállító) igazságszolgáltatási rendszer. Az elhatárolási alap e három modell között elsősorban az, hogy az egyes eljárások kizárólag az elkövető személyére, illetve az elkövetett bűncselekmény megtorlására helyezik-e a hangsúlyt, vagy a bűncselekményt konfliktusként közelítik meg, és előtérbe kerülnek a sértett érdekei és szükségletei is.²⁴

A retributív és a preventív modell

A ma már klasszikusnak számító megtorló szemlélet az 1700-as évek végén, 1800-as évek elején, a polgári forradalmak hatására, elsősorban a fejlett európai államokban alakult ki. Alapgondolata, hogy a bűncselekmény a szabad akarat következménye. Ha a bűnösség megállapítható, a tett súlyával arányban álló büntetés indokolt és igazságos, helyreállítja a megsértett jogrendet, és kielégíti a társadalom bosszúvágyát. A cél tehát a megtorlás. Az igazságszolgáltatásban csak az elkövető és az állam szerepel, az áldozat, vagyis a bűncselekménnyel okozott kár és sérelem elszenvedője nem. A jóvátétel, helyreállítás rendszerint elmarad.²⁵

Ehhez a modellhez kapcsolható a jogi moralizmus büntetőjogelmélete, mely szerint az elkövetőt azért kell büntetni, mert rossz szándékkal rossz cselekményt akart elkövetni. A büntetőjog nem az áldozatért, hanem a közösségért van, amelyet az elkövetővel szemben az állam képvisel.²⁶

24 Iványi Klára (szerk.): *A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2008. 28. o.

25 Vigh József: A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében. *Jogelméleti Szemle*, 2003/2. Interneten: http://jesz.ajk.elte.hu/vigh14.html#_ftn1 (Letöltés ideje: 2010. október 15.)

26 Pokol Béla: *Autentikus jogelmélet*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2010. 183-184. o.

A megelőző célú igazságszolgáltatási szemlélet tagadja a szabad akarat létét: az emberi magatartást pszichés hatások, objektív körülmények, múltbeli tényezők és genetikai hatások determinálják. Ennek megfelelően a büntetésnek nem csupán a cselekmény súlyához, hanem az elkövető genetikai adottságaihoz, személyiségéhez, a társadalmi környezethez is igazodnia kell, egyezőval individualizáltan kell kiszabni. Ezek az alapvetések elvezettek addig a felismerésig, hogy az elkövetők számára is biztosítani kell az emberi jogokat. A XX. század elejétől a büntetőjogi törvények integrálták a büntető igazságszolgáltatásba az elkövetők ismérveit, és külön törvényeket alkottak pl. a fiatalok elkövetőkre vagy a visszaesőkre.²⁷

Az eddig említett két irányzat kapcsán azonban az elméleti elképzeléseket, az individualizált büntetések nem segítették a megelőzést, a büntetés-végrehajtási intézmények fenntartása pedig komoly anyagi megterhelést jelentett a társadalom számára. A bíróságok a megnövekedett ügyszámok következtében túlterheltté váltak, a sértettek szerepe pedig a tanúkenti fellépésre korlátozódott.²⁸

A restoratív szemlélet

A restoratív igazságszolgáltatás új keletű fogalom, bár különböző formái már régóta létező intézmények: ősi előzményének tekinthető a kompozíció vagy kompenzáció, amely az anyagi kártalanításra biztosított lehetőséget testi sértés és még gyilkosság esetén is.²⁹ Maga a fogalom azonban az 1970-es években új tartalommal telítődött, ekkortól beszélhetünk a kárhelyreállító igazságszolgáltatás újkoráról. Az 1980-as években a fejlődés meglehetősen lassú volt, de ezen időszak jelentős momentumaként kiemelendő, hogy az áldozat-elkövető mediáció mai formája ekkorra nyúlik vissza. Az

²⁷ Vigh, 2003. I. m.

²⁸ Iványi, 2008. I. m. 29. o.

²⁹ Barabás, 2004. I. m. 18. o.

1990-es évektől egyre szélesebb körben vált ismertté a gondoskodó közösségek bevonásával.³⁰

„[...] a helyreállító igazságszolgáltatás a bűncselekmény által okozott sérelemre összpontosít, célja a sérelmet elszenvedő felé történő jóvátétel és a sérelemkötés esélyének csökkentése a jövőben. Feltehető, hogy az elkövető felelősséget vállaljon cselekedeteiért és az okozott kárért. Az eljárás célja, hogy az elkövető jóvátételt nyújtson az áldozat számára, valamint elősegítse mind a sértett, mind a sérelmet okozó személy közösségeikbe történő reintegrációját. Mindez az érintett közösségek és az állami intézmények együttműködésével valósul meg.”³¹

A korábbi modellektől eltérően a restoratív igazságszolgáltatás elsődleges célja a kár helyreállítása, az áldozat kártalanítása, egyfajta büntetőjogi „*in integrum restitutio*”. Emellett szerephez jut az elkövető rehabilitálása és a közösség bevonása az igazságszolgáltatásba.³² Mindezen alapelvek nagyon fontos következménye, hogy megszűnik az állam monopóliuma az igazságszolgáltatásban, hiszen a helyreállító szemlélet a bűncselekményt elsősorban az elkövető és a sértett közötti konfliktusként értelmezi, és annak megoldását maguknak az érintetteknek a kezébe adja.³³

A bűncselekmények számának növekedését, a bíróságok túlterheltségét világszerte súlyos problémaként aposztrofálják. A tapasztalatok alapján a bűncselekményre büntetéssel reagáló igazságszolgáltatás nem éri el a célját, az eljárás elhúzódik, így az elkövető tudatában nem tudatosul az ok-okozati összefüggés. A bűnözés nem csökken, nagyarányú a visszaesés – különösen a fiatalkorúak körében. Nem hagyhatók figyelmen kívül a „börtönhatások” sem, valamint a szabadságvesztésre ítélt elkövető stigmatizálódása, mely

30 Görgényi Ilona: *Kárjóvátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2006. 41-42. o.

31 Az idézet Daniel W. Van Ness-től és Karen Heetderks Strongtól való, lásd: Fellegi, 2009. I. m. 53. o.

32 Az ENSZ helyreállító igazságszolgáltatásról szóló kézikönyvében elemzi, hogy a kárhelyreállító igazságszolgáltatás milyen előnyöket nyújt az elkövetőnek és a sértettnek (8. táblázat).

33 Iványi, 2008. I. m. 29. o.

tényezők mind a társadalomba való visszailleszkedést nehezítik vagy lehetetlenítik el. Vizsgálatok támasztják alá például, hogy első bűntényes fiatalok értékei, nézetei profi bűnözők között hasonulnak az utóbbiakéhoz.³⁴

A BÜNTETŐÜGYEKBE ALKALMAZOTT MEDIÁCIÓS ELJÁRÁS FOLYAMATA

Alapfeltevésem szerint a mediáció egyedülálló lehetőségeket biztosít mindkét fél számára a konfliktusok feltárására és rendezésére, az eljárás mielőbbi – és mindenki számára kielégítő módon történő – lezárására.³⁵ Amennyiben ezt a gondolatot elfogadjuk alaptezésnek, úgy nyilvánvalóan belátható: tarthatatlan helyzet állt elő azáltal, hogy bár adottak a körülmények (ez alatt a többé-kevésbé megfelelő jogszabályi háttér, és a hatékony működésre alkalmas intézményrendszer meglétét értem), a társadalom körében jóformán ismeretlen ez a jogintézmény, a jogalkalmazás pedig nem aknázza ki a közvetítői eljárás kínálta lehetőségeket.

Ahhoz tehát, hogy e második problémakörhöz eljussunk, először az alapfeltevést szükséges igazolni. Ezért ebben a fejezetben összevetem a bírósági és a mediációs eljárást; bemutatom magának az eljárásnak a folyamatát, és ezt gyakorlati példákkal szemléltetem; végül – a gyakorlati megvalósulást is áttekintendő – bemutatom a közvetítői eljárás bevezetésének kezdeti tapasztalatait Magyarországon.

34 I. m. 29-30. o.

35 Lajtár István többek között a következőkben jelölte meg a mediáció vélhető előnyeit: (1) a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetői elkerülhetik a hagyományos bírósági eljárást (diverziós eljárásról lévén szó); (2) a közvetítői eljárásra került ügyek többsége vélhetően megegyezéssel zárulna; (3) az elkövetők nagyobb valószínűséggel teljesítik a jóvátételi kötelezettségüket, mint a hasonló, de az áldozattal nem találkozó elkövetők; (4) az áldozatok elégedettebbek lehetnek az eljárás végeredményével, mint azok a sértettek, akik hasonló ügyekben végigjárják a bírói eljárást. Lásd: Lajtár István: A mediáció a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 14. évf. 5. sz. 2007. 6. o.

Mediáció vagy bírósági eljárás?

„A közvetítői eljárás a büntetőeljárásból ideiglenesen kiágazó, mediátor által vezetett folyamat.”³⁶ A mediáció és a bírósági eljárás között tehát igen szoros a kapcsolat, ezért a közvetítői eljárás jellemzőit érdemes a bírósági eljárással összevetve is megvizsgálni.

Az eljárás kezdeményezője | A büntetőeljárás (a magánvádas eljárás kivételével) a nyomozással kezdődik. A nyomozás pedig az ügyésznek vagy a nyomozó hatóságnak hivatali hatáskörében, valamint a nyomozó hatóság tagjának hivatali minőségében tudomására jutott adatok alapján, vagy feljelentésre indul meg.³⁷ A büntetőeljárást tehát gyakorlatilag bárki kezdeményezheti (hiszen a Be. 171. § (1) bekezdése alapján bűncselekmény miatt bárki tehet feljelentést).

A mediáció kezdeményezésére jogosultak köre ennél szűkebb. A közvetítői eljárást fő szabály szerint az ügyész kezdeményezi a vádemelést megelőzően. Ugyanakkor e döntés meghozatalára nemcsak hivatalból, hanem a gyanúsított, a védő, illetve a sértett indítványára is sor kerülhet. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy amennyiben az ügyész tesz javaslatot a mediációra, a sértett és a gyanúsított hozzájárulása is szükségeltetik, ők tehát nem kerülhetők meg az eljárás megindításakor (ez természetesen következik a mediáció önkéntes jellegéből). Tehát a tényleges kezdeményező, az ügyész mellett a gyanúsított, a védő és a sértett is lehet. (Más kérdés, hogy az ügyész formális döntése szolgál az eljárás megindításának alapjául.)

Az elsőfokú bírósági eljárásban, ha közvetítői eljárás lefolytatásának lehet helye, és az ügyész az eljárást a Be. 221/A. § (4) bekezdése alapján nem függesztette fel, a tanács elnöke a vádirat kézbesítésével egyidejűleg tájékoztatja a vádlottat, a védőt és a sértettet a közvetítői eljárás iránti indítvány megtételének lehetőségéről és a közvetítői eljárás következményeiről.³⁸ Ha a sértett, a vádlott vagy a védő indítvá-

36 Schweighardt Zsanett: A büntetőjogi mediáció alkalmazásának kezdeti tapasztalatai Magyarországon. *Magyar Jog*, 57. évf. 3. sz. 2010. 174. o.

37 Be. 170. § (1) bekezdés

38 Be. 263. § (4) bekezdés

nyozza az eljárást, úgy a bíróság (kötelező) előkészítő ülést követően – a feltételek fennállása esetén – 6 hónapra felfüggeszti az eljárást.

Az eljárás alanyai | A bírósági eljárás alanyait két nagy csoportba sorolhatjuk: (a) eljáró hatóságok (bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság); (b) az eljárás résztvevői: főszemélyek (terhelt, védő, sértett, sértett képviselője) és mellékszemélyek (hozzátartozók, a bizonyítási eljárásban közreműködők, a büntetőeljárás során hozott határozat alapján az eljárás résztvevőivé válók, az eljárás kezdeményezője).

A közvetítői eljárásban az alanyi kör ettől több vonatkozásban is eltér: egyrészt új szereplők lépnek be az eljárásba, másrészt a bírósági eljárás egyes alanyai nincsenek jelen. Az ügyész és a bíróságot – mint az eljárás lehetséges elrendelőit – csak annyiban tekinthetjük szereplőeknek, amennyiben határozatukkal veszi kezdetét az eljárás, magának a mediációnak a folyamatában azonban nem vesznek részt.

Ha az előbbi besorolást követjük, a mediáció résztvevőit a következőképpen csoportosíthatjuk: (a) eljáró hatóság: a közvetítő (a pártfogó felügyelői szolgálat közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelője, vagy a pártfogó felügyelői szolgálatként kijelölt szervvel közvetítői tevékenység végzésére szerződésben álló ügyvéd);³⁹ (b) az eljárás résztvevői: főszemélyek (terhelt, sértett, a sértett törvényes képviselője) és mellékszemélyek (védő, a sértett képviselője, a sértett törvényes képviselője, a sértett, illetve a terhelt által indítványozott, legfeljebb 2-2 személy, akik az eljárásban részt vehetnek és érdekükben felszólalhatnak).

A sértett törvényes képviselőjét azért soroltam fel mindkét kategóriában, mert amennyiben a sértett korlátozottan cselekvőképes, úgy a törvényes képviselő jelenléte kötelező, ilyenkor tehát mellékszemélynek számít; ha viszont a sértett cselekvőképtelen, helyette törvényes képviselője jár el,⁴⁰ ekkor tehát főszemélyként vesz részt az eljárásban.⁴¹

39 Bktv. 3. § (1) bekezdés

40 Bktv. 8. § (1) bekezdés

41 Lásd az alanyok körét szemléltető 1. ábrát.

Önkéntesség | Különösebb magyarázatot nem igényel annak belátása, hogy a bírósági eljárásban az önkéntesség elve nem érvényesül, legalábbis a terhelt oldaláról egyáltalán nem. A sértett a magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén dönthet, hogy megindítja-e az eljárást vagy nem, ez azonban csak szűk körben biztosít teret az önkéntességnek.

Ezzel szemben a közvetítői eljárásban az önkéntesség elve rendkívül hangsúlyos, alapveti jelentőségű. Jelenti egyrészt azt, hogy az igazságszolgáltatás szervei nem gyakorolhatnak nyomást a felekre annak érdekében, hogy beleegyezzenek az eljárás lefolytatásába, sőt, gondoskodniuk kell arról, hogy a feleket a hozzájárulásról való döntésben semmi és senki ne befolyásolja (pl. a másik fél által alkalmazott kényszer, fenyegetés stb.). Másrészt azt is magában foglalja, hogy egyik fél sem köteles elfogadni a másik által felajánlott vagy kért reparációt.⁴²

Az önkéntességet számos eljárási garancia biztosítja, kezdve onnan, hogy a felek indítványát vagy hozzájárulását követeli meg a törvény a megindításhoz, amelyet előzetes meghallgatás, illetve előkészítő ülés útján is ellenőrizni kell, egészen odáig, hogy a felek a hozzájárulásukat bármikor visszavonhatják, és ekkor a bírósági eljárás folytatódik.

Ki hozza meg a döntést? | A bírósági eljárásban a döntéseket határozatok formájában a bíróság hozza. Természetesen eljárása során a tényállás helyes és hiánytalan felderítésére törekszik, hogy ennek megfelelő döntés szülessen. Felvetődik azonban az igazságszolgáltatás – jogszolgáltatás problematikája, melynek részletes elemzésére ehelyütt nem térek ki. Csak annyit jegyeznek meg, hogy a jelenlegi jogalkalmazásban az eljárási igazság került előtérbe, vagyis a bíróság feladata nem az objektív igazság kiderítése, hanem az eljárási jogok és a tisztességes eljárás biztosítása, valamint a beszerzett adatok alapján bizonyítható tényállás megállapítása. Tekintettel arra, hogy a bíróság nem mechanikus „gépezet”, nincs lehetősége minden körülmény figyelembe vételére és értékelésére.

42 Görgényi, 2006. I. m. 156. o.

A döntés hatása a felek viszonyára és elégedettség-érzetükre | A mediációs eljárás során a felek kapnak lehetőséget a döntéshozatalra. Ez a döntés lehet egyrészt az, hogy mégsem kívánnak részt venni az eljárásban, ekkor azonban a végső döntést visszahelyezik a bíróság kezébe. Szerencsésebb esetben azonban sikerül megállapodást kötniük, amellyel maguk oldhatják meg a konfliktust.

A bírósági eljárás jellegéből adódóan az ügydöntő határozat mindenképpen nyertes-vesztes felállást teremt a felek között, így legalább egyikük – adott esetben akár mindketten – elégedetlenek lesznek a döntéssel. A közvetítói eljárás során azonban, ahol az érdekek sokkal inkább felszínre kerülhetnek, a felek kompromisszumos megoldást dolgozhatnak ki, mindkettőjük számára megnyugtató módon zárhatják le az ügyet.

Éppen ezért a bírósági eljárás nem járul hozzá a felek közötti viszony javításához, sőt, elmérgesíti azt, mivel a nyertes-vesztes pozíció kialakításával a szembenállást erősíti. A mediáció azonban érdek-összehangolásra törekszik, és mivel – kedvezőbb esetben – kölcsönös elégedettséget eredményez, így hozzájárulhat a felek közötti viszony javításához, legalábbis semlegesítéséhez.

Az eljárás gyorsasága, a költségek | Nem elhanyagolható szempont a gyorsaság és a költségek vizsgálata sem. Már-már közhelyszerűen – ám sajnos helytállóan – állíthatjuk, hogy a büntetőbíróságok túlterheltek. Ennek egyik legsúlyosabb következménye az eljárások elhúzódása. Nem ritka, hogy évek telnek el egy adott ügy lezárásáig. A mediáció mindenképp enyhítheti a bíróságok terheit, amennyiben az arra alkalmas ügyeket – tehát a kis- és közepes súlyúakat – átveszi, így a bíróságok figyelmüket a súlyos bűncselekményekre összpontosíthatják. A közvetítói eljárásnak pedig legfeljebb 6 hónap (illetve az első megbeszéléstől számított 3 hónap) alatt be kell fejeződnie, és amennyiben sikeres volt, ezt követően 30 napon belül az ügyész vagy a bíróság az eljárást megszünteti. Ennek megfelelően alakulnak a költségek is: a mediációs eljárás nemcsak gyorsabb, hanem lefolyásában is egyszerűbb a bíróságinál (pl. nincs költségigényes bizonyítás), ami szintén a költségek mérséklését eredményezi.

A közvetítői eljárás menete, technikái

A mediáció három alapvető eleme a következő:⁴³ (a) Konszenzuson alapul: a feleknek maguknak kell eljutniuk a konfliktus rendezéséig, a mediátor semmilyen véleményt, javaslatot nem tehet, ezért nem következik be a nyertes-vesztes helyzet. (b) Magánjellegű és bizalmas: a közvetítői eljárás nem nyilvános, és minden, ami itt elhangzik bizalmasan kezelendő (a jelenlevőket titoktartási kötelezettség terheli), továbbá az elhangzottak nem használhatók fel bizonyítási eszközként, amennyiben az ügyből mégis bírósági eljárás lesz.⁴⁴ A különtárgyalás során elhangzottakról pedig a mediátor csak a fél kifejezett felhatalmazásával adhat felvilágosítást. (c) A mediáció nem a „jogokat és kötelezettségeket”, hanem az „igényeket és érdekeket” helyezi előtérbe: a bírósági eljárással szemben – mely a múltra koncentrálnál – a mediáció a jövőbe tekint, és arra ösztönzi a feleket, hogy értékeljék át az elérendő céljaikat jövőbeni igényeiknek és érdekeiknek megfelelően.

A mediátor feladata az eljárás – ezen körülmények figyelembevételével történő – levezénylése, a konfliktus feltárása. A konfliktus a társadalomban és az egyes egyének életében elkerülhetetlen, a mediátornak is ennek megfelelően kell viszonyulnia hozzá: el kell fogadnia, hogy a konfliktust nem tudja egyszer s mindenkorra megszüntetni, az a feladata, hogy azt tudomásul vegye, és dolgozzon vele.⁴⁵ A közvetítőnek rendelkeznie kell a konfliktushelyzet felméréséhez szükséges empátikus készséggel. Ezalatt azt értem, hogy – mivel a folyamat első lépése éppen a konfliktusok felszínre hozása – meg kell találnia azt a határvonalat, amíg még engedheti „tombolni” a konfliktust, és amelyen túl már meg kell kezdenie az azzal való munkát a kommunikáció eszközével.⁴⁶

Az 1. ábra a mediációs eljárás alatti kommunikáció fő irányait szemlélteti.⁴⁷ Nem véletlen, hogy eltérő a résztvevőket szimbolizáló

43 Strasser, Freddie – Randolph, Paul: *Mediáció. A konfliktusmegoldás lélektani aspektusai*. Budapest, Nyitott Könyvműhely Kiadó, 2005. 78-79. o.

44 Be. 221/A. § (5) bekezdés

45 Strasser – Randolph, 2005. I. m. 38-39. o.

46 Vö. Függelék 1. esetleírás.

47 Vö. Függelék 1. ábra.

körök mérete és a nyilak vastagsága: ezzel kívánom érzékeltetni az egyes szereplők, illetve a köztük zajló kommunikáció jelentőségét a közvetítői eljárás célja szempontjából. Az eljárás főszereplői a sértett és a terhelt, rajtuk kívül a mediátornak is jelentős a pozíciója; nélkülük nincs közvetítői eljárás. Az egyéb résztvevők jelenléte nem szükségszerű (leszámítva a fiatalkorú törvényes képviselőjét), csak lehetőség. Ezzel összefüggésben a kommunikáció fő vonala a sértett és a terhelt között húzódik, valamint rendkívül jelentősek a mediátor kérdései, hiszen ezeknek köszönhetően indul meg maga a kommunikáció, valamint ezek a mediátor eszközei az eljárás, a beszélgetés irányítására. Egy jól időzített, jól megfogalmazott kérdés képes megfordítani a helyzetet, és egyúttal növeli a feleknek a mediátor szakértésébe vetett bizalmát.⁴⁸

A közvetítőnek számos kihívással kell megküzdenie a mediáció során: ügyelnie kell semlegességére, miközben alkalmazkodik a felekhez (ami különösen nehéz fiatal- és időskorú felek esetén), megküzd ellenállással vagy épp ellenkezőleg, a kitörő feszültségükkel, kiválasztja az ott és akkor legmegfelelőbb kérdést, és így tovább. Különösen érdekes feladat a felek „játszmázásának” kezelése. Ez a fajta viselkedés abból adódik, hogy a felek még mindig nyertes-vesztes pozíciókban gondolkodnak, nem fogadják el azt, hogy egyenrangú felekként vesznek részt az eljárásban, és a cél a kompromisszum kialakítása. Ilyenkor a mediátornak észlelnie kell ezt a hozzáállást, és az esetnek megfelelő eszközökkel igyekszik megtörni az ellenállást. Azonban fennáll annak a veszélye, hogy ilyenkor nem sikerül a közvetítés.⁴⁹

E fejezetben a mediáció folyamatának gyakorlati aspektusát mutattam be, esetleírásokkal szemléltetve azt. Természetesen csak néhány momentum kiemelésére volt lehetőségem, hiszen rendkívül összetett eljárásról van szó, és nincs két egyforma eset. Mindenesetre úgy vélem, ez a rövid áttekintés is alkalmas volt az eljárás hangulatának, a mediátor kihívásainak, magának az eljárás menetének az érzékeltetésére.

48 Vö. Függelék 2. esetleírás.

49 Vö. 3. esetleírás.

MEDIÁCIÓ VAGY MEDITÁCIÓ?

Egy jogintézmény jövője nagyban függ az érintettek: vagyis a jogalkalmazók és a társadalom hozzáállásától. Barabás A. Tünde így fogalmazott ezzel kapcsolatban: „Számomra úgy tűnik, hogy ez a pont a legkényesebb jelenleg a közvetítés sikerét illetően. Eddig ugyanis az új lehetőség elfogadtatása érdekében hivatalosan nem sok lépés történt, bár az e kutatási területtel foglalkozó szakemberek az egyetemeken, illetve a szakmai továbbképzéseken már évek óta oktatják a mediáció alapkérdéseit. Így remélhető, hogy a szakma számára már nem idegen gondolat e lehetőség alkalmazása.”⁵⁰

A mediáció, vagyis a közvetítés – ahogy már korábban is említettem – az angolszász rendszerből érkező jogintézmény. Az ottani társadalmi szemlélet merőben különbözik a mienktől, melyre a „le kell győzni a másikat, meg kell mutatni, hogy ki az úr a háznál, a majd meglátja, hogy kicsinálom” szemlélet uralkodik.⁵¹ De vajon mi az oka annak, hogy a közhangulat ennyire „büntetés-központú”?

Előzmények – a demokratikus átalakulás korszaka

A 2004-es és a 2005-ös évben nemzetközi kutatások vizsgálták a helyreállító igazságszolgáltatás kelet-közép európai országokban történő meggyökeresztetésének lehetőségeit.⁵² A 2005-ös kutatás Magyarországra vonatkozó része hangsúlyozza, hogy a Pártfogó Felügyelői Szolgálat reformja (mely az egész büntetőeljárást átszövő reform része) megteremti a lehetőséget a mediáció hazai bevezetésére. Az új tendenciák az alternatív szankciók irányába hatnak, és előtérbe kerül az elkövető társadalomba való visszavezethetőségének problematikája.⁵³

50 Barabás A. Tünde: A mediáció jövője Magyarországon. *Ügyészek Lapja*, 14. évf. 5. sz. 2007. 23. o.

51 Lovas Zsuzsa – Herczog Mária: *Mediáció, avagy fájdalommentes konfliktuskezelés*. Budapest, Múzsák Kiadó, 1999. 7. o.

52 Vö. Fellegi, 2005. I. m.

53 Fellegi, 2005. I. m. 29. o.

A demokratikus átalakulás menete jól ábrázolható egy háromlépcsős folyamatábrával.⁵⁴ A helyreállító igazságszolgáltatás – akár csak a többi igazságszolgáltatási modell – sajátos jogszabályi és társadalmi hátteret igényel. Hogy e tényezők jelen vannak-e az adott államban, nagymértékben függ attól, hogy az átmenetnek épp mely lépcsőjén áll.⁵⁵

A szocializmus szemléletbeli „öröksége”

Az 1990-es években kialakult a demokratikus, többpártrendszerre épülő politikai, társadalmi és gazdasági struktúra, de a – helyreállító szemlélet alapjait is jelentő – demokratikus elvek társadalmi beépüléséhez több évtized szükségeltetik. Tovább árnyalja a képet, hogy az állampolgárok a szocializmus évtizedeiben a paternalista államműködéshez igazodtak: a merev társadalmi berendezkedésben elfoglalt helyük változtathatatlanságához, és az egyéni, „alulról” induló kezdeményezések elutasításához szocializálódtak. Mindez az összetartozás érzésének hiányához, a társadalmi kötelek tördezettségéhez, a közösségi érdekek felismerése és képviselete terén mutatott tapasztalatlansághoz vezetett.⁵⁶

Vizsgálni kell a bírói függetlenség kérdését is. A hatalmi ágak (jogalkotó, végrehajtó és igazságszolgáltató hatalom) szétválasztásával kiépült az a garanciarendszer, mely a független igazságszolgáltatás kiépítését biztosította. Egyúttal viszont a külső kontroll megszűnt, ami sérti a bírói függetlenség és felelősség elválaszthatatlansága alkotmányos követelményét. Holott a bíróság függetlenségét nem veszélyezteti a számonkérhetőség, viszont a bíró kezében lévő hatalom miatt elengedhetetlen az ellenőrzés hatékony mechanizmusainak kialakítása.⁵⁷

54 Vö. Függelék 3. ábra.

55 Fellegi Borbála: *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2009. 163. o.

56 I. m. 162-163. o.

57 Fleck Zoltán: *Igazságszolgáltatás reform közben*. In: Ágh Attila – Somogyvári István (szerk.): *A közigazgatási reform új perspektívái*. Budapest, Új Mandátum, 2006. 152. o.

Nyilvánvaló, hogy e folyamatok mind a helyreállító igazságszolgáltatás elterjedéséhez szükséges szemléletbeli változás ellen hatnak, akárcsak azok a társadalmi feszültségek, melyek a korábban sosem tapasztalt társadalmi egyenlőtlenségek, a stabil egzisztenciális háttér elvesztése, a szegénység nagyarányú növekedése eredményeként keletkeztek. Az átalakulással együtt járó értékválság pedig még tovább súlyosította a helyzetet. Nem kedvezett a helyreállító igazságszolgáltatásnak az infrastrukturális háttér sem: a reformokra fordítható emberi és anyagi forrás szűkös volta, a szakemberek képzettségének és nyelvtudásának hiányosságai, az állam elhatárolódása a civil együttműködéstől.⁵⁸

Az érem másik oldala

Minden éremnek két oldala van – tartja a mondás, mely igaz az előbbieken felvázoltakra is. A rendszerváltással új korszak kezdődött, új lehetőségeket teremtve a reformok számára.⁵⁹

Megszűnt a devianciák és a bűnelkövetés „tabujellege”, vagyis a társadalmi problémák kimondhatóvá váltak. Ezzel egyidejűleg megfogalmazódott, hogy az államon kívül az egyéneknek és a közösségeknek is komoly szerep jut a bűnmegelőzésben.⁶⁰

Mindenképp megemlítendő az igazságszolgáltatás „imázsváltása”: a korábbi „militarista” szemlélet a „szolgáltató” jelleg felé mozdult el. Ez is közrejátszott abban, hogy a hatósági szervek legitimé váltak az állampolgárok szemében, valamint abban, hogy megkezdődött az együttműködés az állampolgárok és a hatóságok között. E tényezők teremtették meg az alapot a hatékony szankciórendszer és bűnüldözés kialakulásához, egyúttal előfeltételét jelentik a helyreállító igazságszolgáltatás bevezetésének is.⁶¹

Jelentős szerepet játszottak az igazságszolgáltatásban az Európai Unió, az Európa Tanács és az ENSZ egyezményei, ajánlásai is. A jog-

58 Fellegi, 2009. I. m. 165. o.

59 I. m. 167. o.

60 I. m. 166. o.

61 I. m. 165-166. o.

harmonizáció követelményeinek megfelelően egyre inkább előtérbe kerültek az alapvető emberi jogokat biztosító elvek és garanciák, a „humánus igazságszolgáltatás” eszménye. Igény keletkezett az eljárások gyorsítására és egyszerűsítésére is, mivel demonstrálni kellett, hogy a bűn nem maradhat büntetlenül csupán azért, mert az igazságszolgáltatási szervezetrendszer nem képes úrrá lenni a felhalmozódott ügyeken.⁶²

Összefoglalva elmondható, hogy bár a sértett és a terhelt konfliktusának rendezése nem idegen a magyar jogrendszertől, mégsem tekinthető általánosan elfogadottnak. A társadalom felfogásában hosszú idő alatt az a felfogás vert gyökeret, hogy a terhelt minél súlyosabb büntetést, lehetőleg végrehajtandó szabadságvesztést kapjon, hiszen meg kell bűnhődnie tetteért. Sokszor még a sértett is előbbre valónak tartja a terhelt megbüntetését, mint a saját kárának megtérülését. Ez a hozzáállás azonban figyelmen kívül hagyja a bíróságokon tornyosuló aktákat és a fogva tartás költségeit.⁶³

Egyes vélemények szerint hosszabb időnek kell eltelnie ahhoz, hogy ez a nyugaton már hatékonyan működő intézmény itthon is széles körben elfogadottá váljon. A szemléletbeli átalakulásnak mindekelőtt az alkalmazásra feljogosított szerveknél kell jelentkeznie.⁶⁴

A MEDIÁCIÓ BEVEZETÉSÉNEK HAZAI TAPASZTALATAI

Statisztikai „körkép”

A gyakorlati tapasztalatok ismertetése során elsőként a statisztikai adatokat tekintem át. A 2007. évben, az új jogintézmény alkalmazásának első évében összesen 2451 ügyben folytattak le mediációt, beleszámítva a megkezdődött, de még le nem zárt ügyeket is. A legtöbb eljárás vagyon elleni bűncselekmények miatt indult (1360), majd számszerűleg ezután következtek a közlekedési (695)

62 I. m. 166-167. o.

63 Nádházy – Pápai Tarr, 2007. I. m. 87. o.

64 I. m. 94. o.

és a személy elleni (387) bűncselekmények. 9 esetben tévesen került mediálásra az ügy.⁶⁵ Az ügyek száma 2008-ban 2976-ra, 2009-ben pedig 3148-ra emelkedett.⁶⁶

Az adatok alapján látható tehát, hogy a mediációra kerülő ügyek száma növekvő tendenciát mutat, azonban önmagában ez nem sokat árul el: az arányok megállapítása érdekében szükséges e számoknak a regisztrált bűncselekményekkel való összevetése is. 2007-ben 426 914, 2009-ben 394 034 bűncselekményt regisztráltak a hatóságok.⁶⁷ A regisztrált bűncselekményeknek tehát 2007-ben mindössze 0,57%-a, 2009-ben pedig 0,78%-a került mediátorok elé. A javuló arányok ellenére látható, hogy a mediációs eljárások aránya összességében elenyésző. (Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy számos bűncselekmény eleve kiesik a vizsgálandó körből, amennyiben maga a törvény korlátozza a mediáció alkalmazhatóságát.)

Érdeemes megvizsgálni a vádemelések és a közvetítői eljárások arányát is: 2007-ben a vádemelésre került ügyeknek mintegy 1,28%-ában,⁶⁸ 2008-ban 1,5%-ában, 2009-ben pedig 1,7%-ában⁶⁹ zajlott mediációs eljárás. 3 év alatt tehát emelkedés tapasztalható, de az arány még mindig elenyésző.

Kutatás az első tapasztalatokról

A tettes-áldozat mediáció lehetőségeinek felmérésére már a jogintézmény bevezetését megelőzően is sor került. Az OKRI 1993-as kutatása⁷⁰ és „*A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében*” c. OTKA kutatás⁷¹ összességében azt állapították meg,

65 http://www.kih.gov.hu/data/cms10970/statmedi_07_osszesites.pdf (Letöltés ideje: 2010. október 21.)

66 A Központi Igazságügyi Hivatal adatai alapján.

67 <http://crimestat.b-m.hu/ErubsElozetes.aspx?BMSTAT=Adatok> (Letöltés ideje: 2010. október 22.)

68 Schweighardt, 2010. I. m. 175. o.

69 A Központi Igazságügyi Hivatal (jelenleg: Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálat) adatai alapján.

70 Részletesen lásd: Barabás A. Tünde: A mediáció esélyei Magyarországon egy empirikus vizsgálat tükrében. In: *Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok*, 33. köt. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 1996. 142-158. o.

71 Barabás, 2004. I. m. 155-174. o.

hogya a bűncselekmények érintettjei nem zárkóznának el a megegyezéstől. Mindamellet a sértettek kevésbé mutattak hajlandóságot a mediációra, aminek hátterében éppen sértetti mivoltuk áll,⁷² tehát az, hogy korábban sérelem érte őket, így nem szívesen találkoznának újból az elkövetővel.⁷³

2008 tavaszán az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium megbízásából a Partners Hungary Alapítvány feltáró-elemző kutatást folytatott le a közvetítői tevékenység bevezetését követő első év tapasztalatainak összefoglalása érdekében, elősegítendő a hatékonyság fokozását.⁷⁴ Ennek során számos olyan kérdésre keresték a válaszokat, melyek szorosan kapcsolódnak dolgozatom témájához (pl. a mediáció ismertsége a társadalomban, a résztvevők véleménye az eljárásról, a közvetítő tevékenységéről stb.), ezért ismertetem részletesebben a vonatkozó részleteket.

A kutatás során vizsgálták a terheltek és a sértettek elégedettségét a közvetítői eljárással kapcsolatban. A válaszokból kiderült, hogy a résztvevők többsége korábban nem ismerte a mediációt, mindössze 28,9% hallott már róla. Fontos kérdés a felek megfelelő tájékoztatása a közvetítői eljárás lehetőségéről, így a vizsgálat erre is kiterjedt. A kérdőív kitöltőinek 96,3%-a válaszolta, hogy elegendő információt kapott ahhoz, hogy el tudja dönteni részt kíván-e venni a közvetítői eljárásban. A kérdőívek azt is tanulmányozták, hogy a felek hogyan értékelték érdekeik érvényesülésének lehetőségeit. Ez kardinális kérdés, hiszen a közvetítői eljárás célja nem pusztán a megállapodás megkötése, hanem az érdekek felszínre hozása, azok

72 I. m. 174. o.

73 Egy 2000-es nagy-britanniai tanulmány is azt az eredményt hozta, hogy a sértettek nyitottabbnak mutakoztak a reparáció elfogadására, mint a mediációs eljárásra. A vandalizmus sértettjei bizonyultak a leginkább hajlandónak a jóvátétel elfogadására, míg a betöréses lopás áldozatai vállalkoztak legnagyobb arányban egy személyes találkozóra az elkövetővel. Érdekes eredménye a kutatásnak az a megállapítás, hogy az érzelmileg legsúlyosabban érintett áldozatok mutatnak leginkább hajlandóságot a jóvátétel elfogadására. Lásd: Mattinson, Joanna – Mirrlees-Black, Catriona: *Attitudes to Crime and Criminal Justice. Findings from the 1998 British Crime Survey*. Home Office Research Study No. 200. London, Research, Development and Statistics Directorate, Home Office, 2000. 42-43. o.

74 Részletesen lásd: Iványi, 2008. I. m.

szembesítése és összehangolása. A megállapodás ennek a folyamatnak csupán a „végterméke”.

Éppen ezért örvendetes az az eredmény, mely szerint mindkét oldal képviselői nagyarányban érezték úgy, hogy sikerült érvényre juttatniuk érdekeiket (sértettek: 97,5%, terheltek: 95,9%). Az érdekérvényesítéssel kapcsolatosan pozitív választ adó sértettek a megállapodás létrejöttét és elvárásaik teljesülését, a terheltek közül egy válaszadó pedig a büntetőeljárástól való eltekintést emelte ki.⁷⁵

A kérdőív végén a válaszadók egyéb észrevételeiket fejthették ki. Mindannyian a mediáció pozitívumait emelték ki: alapvetően jó kezdeményezésnek tartják a közvetítői eljárást. Néhányan a bíróságok tehermentesítését, az eljárás gyorsaságát, korrekt, humánus és tanulságos voltát is említették. Az egyik válaszadó a mediáció szélesebb körű reklámozását javasolta,⁷⁶ amelyet figyelemre méltó észrevételnek és felvetésnek tartok.

A MEDIÁCIÓ JOGALKALMAZÓI SZEMMEL

Egy új jogintézmény sorsa nagymértékben függ attól, hogy hogyan viszonyul ahhoz a jogalkalmazó. Különösen igaz ez a mediáció esetében, hiszen – ahogy már korábban kifejtettem – a törvény széleskörű mérlegelési jogosítványokat biztosít az ügyésznek és a bírónak; úgy is fogalmazhatunk, hogy a jelenlegi szabályozás az ügyész és a bíró diszkrécionális jogkörébe vonja a mediációra utalás elrendelésének lehetőségét.⁷⁷ Azért fontos megismerni a jogalkalmazók döntése mögötti érveket, mert ez hozzájárulhat ama nemkívánatos jelenség elkerüléséhez, hogy szakadék tátongjon a *de iure* közvetítői eljárásra alkalmas, és a *de facto* mediációra kerülő esetek száma között (mint ahogy ez

75 I. m. 151-152. o.

76 Uo.

77 A Be. 221/A. § (3) d.) pontja alapján ezt a diszkrécionalitást biztosítják azon kifejezések, melyek az ügyész mérlegelési lehetőségeinek igen tág teret hagynak (vizsgálnia kell, hogy a bírósági eljárás lefolytatása mellőzhető-e; hogy megalapozottan feltehető-e, hogy a bíróság a tevékeny megbánást értékelni fogja a büntetés kiszabás során) Lásd: Fellegi, 2009. I. m. 216. o.

sok külföldi országban bekövetkezett).⁷⁸ Ez a jelenség, vagyis a területi különbségek kialakulása már most is tapasztalható Magyarországon is: erre utal az egyes megyékben (és a fővárosban) mediációra kerülő ügyek száma közötti jelentős eltérés.⁷⁹ Természetesen ennek háttérében részben az áll, hogy az egyes megyékben különböző a lakosság-szám és a bűnelkövetők száma is, ugyanakkor ilyen mértékű különbségeket önmagában ez a tényező nem eredményezhet.

A jogalkalmazói attitűdök a kutatások tükrében

A szakembereket már a kilencvenes évek elejétől foglalkoztatta, hogy mi módon lehetne bevezetni a restoratív módszereket, köztük a mediációt az igazságszolgáltatás rendszerébe. Az ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszéke, az Országos Kriminológiai Intézet és a Budapesti Szociális Forrásközpont 2006-os kutatása („A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében”) azt térképezte fel, hogy hogyan viszonyul a társadalom és az igazságszolgáltatás a helyreállító modell szankcióihoz. Bár az eredmények nem mentesek az ellentmondásoktól, alapvetően nyitottságot jeleztek a megkérdezettek részéről a helyreállító igazságszolgáltatás szemlélete irányában. Másrésztől azonban a válaszok érzékeltették azt is, hogy szakmai berkekben a mediációs eljárással szembeni bizalmatlanság ekkor még meglehetősen nagy volt.⁸⁰

Ugyancsak a mediáció bevezetését megelőző korszak jogalkalmazói szemléletét vizsgálta „*A helyreállító igazságszolgáltatás az ügyészek és a bírák szemével*” című kutatás.⁸¹ Ez alapján elmondható, hogy a jogalkalmazók már a jogintézmény bevezetése előtt, tehát pozitív tapasztalatok hiányában is igen pontosan felmérték a mediáció előnyeit (pl. a sértettek érdekeinek hangsúlyozása, a bíróságok terheinek csökkenése). Ugyanakkor a megfogalmazott aggályok (pl. a magyar társadalom szemlélete, bonyolult ügymenet,

78 Uo.

79 Vö. Függelék 4. és 5. ábra.

80 Fellegi, 2009. I. m. 34. o.

81 Részletesen lásd: Fellegi, 2009. I. m. 215-305. o.

infrastrukturális korlátok) is a tisztánlátást jelzik, ezek eloszlátása kedvező tapasztalatokat és szemléletbeli változásokat igényel.

A Partners Hungary Alapítvány 2008-as kutatása kiterjedt a bírók és az ügyészek attitűdvizsgálatára is.⁸² Elsőként annak a felmérésére került sor, hogy a jogalkalmazók hogyan viszonyulnak a helyreállító igazságszolgáltatáshoz. Az eredmény: a jogalkalmazók a társadalom védelmét (az elrettentést), illetve a megelőzést tartják a büntető igazságszolgáltatás elsődleges céljainak.⁸³ A mediációnak a büntetőeljárásba történő bevezetésével a megkérdezettek többsége egyetért, de majdnem minden második válaszadó megfogalmazott valamilyen fenntartást.⁸⁴

Különösen érdekes a dolgozatom témája szempontjából az, hogy hogyan vélekednek a társadalom és az igazságszolgáltatás befogadó-képességéről, valamint a szabályozásról és a megvalósításról a megkérdezettek. Általánosságban a társadalmat „közepesen érettnek” tartják, míg az igazságszolgáltatás szereplőit ennél nyitottabbnak ítélik. A jogi szabályozással a megkérdezettek „közepesen” elégedettek, csakúgy mint a megvalósítás körében azzal, hogy az ügyvédek is eljárhatnak mediátorként. Ennek megfelelően azzal viszont általábanosságban egyetértenek, hogy a mediációval kapcsolatos feladatok az Igazságügyi Hivatal kezébe kerültek, és pozitív a visszhangja a mediátorok tevékenységének is.⁸⁵

Meglepő eredmény, hogy a megkérdezettek mintegy hétszeresen túlbecsülték a mediációra küldött ügyek vádemelések számához viszonyított arányát, illetve körülbelül kétszeresen felülbecsülték az egy ügyészre vagy bíróra jutó, elrendelt közvetítői eljárások számát.⁸⁶ Véleményem szerint ez a túlbecsülés a jogintézménybe vetett bizalomra utalhat: a jogalkalmazók a jelenlegi feltételek mellett reálisnak éreznék azt is, ha a 2007-es 1,3%-os arány elérné akár a 7%-ot is.

Ezzel összefügg a mediáció jövőbeni sorsára vonatkozó kérdés. Rendkívül örömtelinek találom, hogy a megkérdezettek mintegy bő

82 Iványi, 2008. I. m. 155-219. o.

83 I. m. 159. o.

84 I. m. 172. o.

85 I. m. 178-179. o.

86 I. m. 187-188. o.

kétharmada a közvetítői eljárásra utalt ügyek várható növekedését prognosztizálta. Ez a nyitottság azt jelzi, hogy a jogalkalmazók nem csalódtak az új jogintézményben, továbbra is számolnak vele, és további térhódítására számítanak.⁸⁷

Úgy gondolom, hogy a kutatások során tapasztalt egyes ellentmondások jó példát statuálnak arra, hogy jelenleg átmeneti korszakot élünk meg, melyben a megtorló szemlélet elemei már meggyengültek, de a helyreállító látásmód még nem tudott igazán gyökeret verni.

SAJÁT VIZSGÁLATOK, JAVASLATOK

A közelmúltban rendszeresen látogattam a Győr-Moson-Sopron Megyei Igazságügyi Hivatalt⁸⁸, és megfigyelőként részt vettem mediációs eljárásokon. Ezáltal képet alkothattam az eljárás menetéről, szemléletéről, a szakemberek munkájáról, a felek hozzáállásáról. Ezenkívül ismerőseim körében végeztem vizsgálatot, melynek célja az volt, hogy felmérjem: mennyire ismeri a mediációt az átlagos magyar polgár? Továbbá a szakmai szemléletről is szerettem volna személyes tapasztalatokat szerezni, ezért bíróval, ügyésszel és mediátorral is készítettem interjúkat.⁸⁹ Ebben a fejezetben tehát vizsgálódásaim eredményét, saját tapasztalataimat, illetve javaslataimat mutatom be.

Kérdőíves felmérés

Miután elkezdtem foglalkozni a mediáció témakörével, meglepődve tapasztaltam, hogy ismerőseim egyáltalán nem tájékozottak e jogintézménnyel kapcsolatban. Durgó Attila véleménye is az, hogy aki nem büntetett előéletű, illetve a környezetében nem találkozott az eljárással, az nem ismeri. Bizonyos fókig ez nem jelent problémát,

87 I. m. 191. o.

88 A szervezet jelenlegi elnevezése: Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat.

89 Interjúalanyaim: Dr. Jungi Eszter bírónő, Dr. Takács Róbert ügyész és Durgó Attila mediátor.

hiszen laikusokról van szó, így nem is várható el a közvetítői eljárás részletes ismerete. Azt viszont már tarthatatlan állapotnak érzem, hogy sokan egyáltalán nem is hallottak a mediációs lehetőségről, még magáról a kifejezésről sem. Természetesen ez nem egyedülálló probléma, számos más területen is felfedezhetők ilyen jellegű hiányosságok. A tájékoztatatlanság nehéz kérdéseket vet fel. A jog nem tudása köztudottan nem mentesít a felelősség alól. Ezt a megállapítást a jogosultságok terén úgy fogalmazhatnánk át, hogy a jog nem tudásának következményeit mindenki maga viseli: amennyiben nem tájékozódik törvényes lehetőségeiről, ennek ő maga látja kárát.

Bár a törvények számos ponton tájékoztatási kötelezettséget konstituáltak a jogalkalmazók számára, ez nem minden esetben hoz megnyugtató eredményt. Találkoztam olyan esettel, hogy a sértett a mediációs eljárás elején – sőt, személyes beszélgetés alkalmával még a végén is – feltette azt a kérdést, hogy tulajdonképpen ő miért van most itt. Ez a kérdés egyértelműen rávilágított arra, hogy nincs birtokában a szükséges információknak, holott mire sor került az eljárásra, legalább két alkalommal el kellett hangoznia a jogszabályok által előírt tájékoztatásnak. Természetesen nem állítom, hogy ez kizárólag a jogalkalmazók hibája, hiszen előfordulhat, hogy maga a sértett nem hallgatta végig vagy olvasta el figyelmesen a felvilágosítást, és esetlegesen az is értelmezésbeli nehézségeket okoz, hogy laikusokkal a jog „nyelvén” kell közölni az információkat.⁹⁰ Csak arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a társadalom körében tapasztalható tájékoztatatlanság komoly probléma, amellyel szembe kell néznünk, és számba kell vennünk a szóba jöhető orvoslási lehetőségeket.

A tapasztalataim kíváncsivá tettek, ezért végeztem egy felmérést a tájékoztatatlanság alátámasztására vagy megcáfolására.⁹¹ Összesen 52 különböző életkorú, nemű és végzettségű személy válaszolt a

90 Dr. Jungi Eszter szerint ragaszkodni kell a tájékoztatás jogszabály-hű változatához, mert a „konyhanyelv” alkalmazásának lehetővé tétele az önkény táptalaját jelentené. Dr. Takács Róbert ezzel kapcsolatosan elmondta, hogy a tájékoztatás egyrészt szóban, egyszerű megfogalmazással, másrészt írásban, a jogszabályok rendelkezéseinek ismertetésével történik. Ezzel a kettős mechanizmussal véleményem szerint minden elvárás megvalósul.

91 Az általam készített kérdőív a mellékletekben található.

kérdéseimre.⁹² A felmérés természetesen nem reprezentatív, de ez nem akadály a annak, hogy bizonyos következtetéseket levonjak.

A kérdőívet úgy állítottam össze, hogy szándékosan külön-külön alkalmaztam a mediáció és a közvetítői eljárás kifejezéseket, tekintettel arra, hogy elképzelhető: valaki csak az egyiket hallotta. A kérdőív egyébként sem utal arra, hogy a kettő egy és ugyanaz. A feltevésemet alátámasztja, hogy több válaszadó az egyik esetben IGEN-nel, a másikban NEM-mel felelt.

A megkérdezettek közül az első kérdésre 42 NEM és 10 IGEN válasz érkezett. A második kérdésre 12-en válaszoltak IGEN-nel és 40-en NEM-mel. Több esetben az IGEN válasz ellenére a megkérdezett nem töltötte ki a szöveges részt. Azokat, akik mégis válaszoltak a „kifejtendő” kérdésekre, két nagy csoportba sorolhatjuk: 1.) akik tévedtek; 2.) akik – legalábbis megközelítőleg – helyes választ adtak. Az 1.) csoportba tartozók körében népszerű volt a *meditáció* lényegének meghatározása.⁹³ A 2.) csoportba azok tartoznak, akik – legalábbis felszínesen – ténylegesen hallottak már a közvetítői eljárásról. Utóbbi körben érkeztek meglehetősen pontos, illetve pontatlan meghatározások egyaránt.⁹⁴

Összességében tehát elmondható, hogy a megkérdezettek többségükben még nem hallottak a mediációról. Azok közül, akik IGEN-nel válaszoltak, mindössze 5 személyről állítható bizonyosan, hogy valóban ismeri a jogintézményt; közülük 3 elsősorban a tanulmá-

92 A megkérdezettek nem és iskolai végzettség szerinti eloszlását mutatja a 6. és a 7. ábra. Életkoruk 18 és 73 év között mozog.

93 Tipikus válaszok: „Igen, hallottam már a meditációról. Tudomásom szerint, egyfajta tudatállapot. Olvastam róla, de a technikáját nem ismerem.” „Először az interneten olvastam a meditációról, és mostmár én magam is szoktam meditálni.” „A meditáció a test és a szellem ellazítása.” „A meditáció tudomásom szerint nagyon hasznos egészségügyi szempontból.”

94 Tipikus válaszok: „A bírósági eljárást próbálják ezzel elkerülni. A cél egy olyan egyezség kialakítása, ami mindkét félnek megfelel.” „A közvetítői eljárás tartozások rendezése peren kívül.” „Nem tudok róla sokat, csak annyit, hogy részt kell majd vennie (ti. az ismerősének – A. Cs.) egy közvetítői eljáráson, ahol kifizetheti a kárt, és így nem lesz belőle bírósági ügy.” „Pontosan nem tudom, miről van szó, csak annyit, hogy bűncselekménnyel kapcsolatos, és hogy nem kell bíróságra menni, ha valaki ezen részt vesz.”

nyai során találkozott vele, 2 pedig ismerősön keresztül hallott róla; másodlagosan többen megjelölték a médiát is, mint információforrást. Az életkor, illetve az iskolai végzettség és a tájékozottság között nem tapasztaltam szoros összefüggést, bár azok, akik tanulmányaik során szereztek információkat, vagy felsőfokú végzettségűek, vagy éppen most végzik felsőfokú tanulmányaikat.

Értelemszerűen a véleményeket is csak azon válaszadók körében érdemes vizsgálni, akik valóban tisztában vannak a közvetítői eljárás alapjaival. E körben pozitív és negatív véleményeket egyaránt lehet találni. Egyes megkérdezettek szerint hasznos, és több esetben kellene alkalmazni. Akadt olyan válasz is, amely kiválóan tükrözi a társadalom büntetés-központú felfogását.⁹⁵ Az is tapasztalható, hogy aki személyes tapasztalattal rendelkezik a mediációval kapcsolatban, kedvezőbben viszonyul az eljáráshoz.⁹⁶

Ahogy említettem, a felmérés reprezentativitásának hiánya miatt nem vonhatok le messzemenő következtetéseket az eredményekből. Azonban a válaszok több megállapítást igazolják. Először is természetesen a tájékozatlanságot. Másodszer pedig azt, hogy ez a tájékozatlanság nem függ kortól vagy iskolai végzettségtől (eltekintve azoktól, akik – elsősorban jogi – tanulmányaik során részletesen is megismerkednek a jogintézménnyel). Harmadszor pedig, hogy az információforrások jelenleg a tanulmányokra, személyes tapasztalatokra, ismerősökre és szűk körben a médiára korlátozódnak.

Észrevételek, javaslatok

Visszatérés a kezdetekhez | Dolgozatom kiindulól feltevése az volt, hogy a mediáció jogintézménye alapvetően kedvez minden résztvevő számára: előnyös a sértettnek, mert megtérül a kára, válaszokat

95 Tipikus válasz: „Szerintem furcsa, hogy a bűnöst nem büntetik meg, de mivel nem tudom a részleteket, inkább nem mondok véleményt.”

96 Tipikus válaszok: „Jónak tartom, mert pl. az én ismerősöm sem szándékosan okozta a balesetet, és így – miután kifizette a kárt – nem kell majd a bíróságra járkalnia.” „Először meglepődtem, hogy van ilyen. De mivel a terhellet ismerem, és nem akartam, hogy megbüntessék, ezért belementem. Egyébként is, így gyorsabban véget ért a procedúra.”

kap kérdéseire, lezárhatja az ügyet; a terheltnek, mert lehetősége nyílik a megbánás tanúsítására, és elkerülheti a büntetőeljárás proceduráját; végül előnyös az államnak is, mert csökkenti a jogalkalmazók munkaterheit, amellett, hogy az elkövető tette nem marad következmény nélkül. Úgy vélem, ezt a feltevést az eddigiekben kellően igazoltam. A 2. fejezetben a következő kérdéseket fogalmaztam meg: (a) Vajon kiaknázza-e a mediáció alkalmazására szabott jogszabályi kereteket a jogalkalmazás? (b) Hogyan alakul a mediáció gyakorlata Magyarországon, és hogyan fogadta az új jogintézmény bevezetését a magyar társadalom? (c) Hogyan lehetne szélesebb körben ismertté és elismertté tenni a közvetítői eljárást?

A második kérdést a korábbiakban már megvizsgáltam a szociológiai áttekintés, illetve az ezzel kapcsolatos kutatások ismertetése során, így most az első és a harmadik kérdésre fókuszálok.

Ha arra kérdésre, hogy a jogalkalmazás kihasználja-e a mediáció számára biztosított jogszabályi lehetőségeket, röviden akarok felelni, úgy a válaszom: nem. Ugyanakkor a kép jóval árnyaltabb annál, mintsem ilyen egyszerűen megválaszolható volna ez a kérdés. A statisztikai adatok alapján meglehetősen kihasználatlan területnek tűnik ez a jogintézmény, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy maga a törvény szab határokat az alkalmazásnak (meghatározva, hogy mely bűncselekmények esetén van helye), így tehát az ügyek egy jelentős hányada már eleve kiesik a vizsgálandó körből. Arról pedig sajnos nincsenek adatok, hogy hány alkalommal fordul elő, hogy az ügy nem kerül közvetítői eljárásra, holott alkalmas volna rá. A mediátor konzulensem elmondása szerint viszont akadt arra precedens, hogy vádemelés elhalasztása esetén, mikor pártfogó felügyelőként járt el, észlelte: az ügy mediációra is alkalmas lett volna.

Szintén aggodalmakra adnak okot a Dr. Kertész Tibor által elmondottak: az általuk végzett vizsgálatok során egyes megyék jogalkalmazói akként nyilatkoztak, hogy bár valóban, a jogintézmény szerepel a jogszabályokban, de ők nem alkalmazzák.⁹⁷ Véleményem szerint ez a bírói önkény magas fokának kiváló példája, amelynek sajnos meglehetősen tág teret engednek a jelenlegi szabályozási keretek.

97 Kertész Tibor személyes közlése.

Mindazonáltal a pozitív hozzáállásra is akad példa. A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróságon bírónóként eljáró Dr. Jungi Eszter mind maga, mind pedig kollégái nevében úgy nyilatkozott, hogy kedvező volt a jogintézmény fogadtatása: egyrészt azért, mert jelentős mértékben hozzájárult a munkateher csökkentéséhez, másrészt mert a bíróság célja, hogy elvarrja a szálakat, ez pedig a mediációval már korábbi fázisban megtörténhet, mégpedig megnyugtatóbb módon, mivel a felek maguk alakíthatják ki a megoldást.

A korábban ismertetett kutatások során esetenként tapasztalt ellentmondások rávilágítanak arra, hogy még nem jelenthető ki egyértelműen: a jogalkalmazók nyitottak a mediációra. Dr. Takács Róbert szerint a mediációhoz való viszonyulás alapvetően személyes mentálitásfüggő. Holott az, hogy a jogalkalmazók mennyire tudnak azonosulni egy új jogintézménnyel, annak céljaival, meghatározó jelentőségű annak jövője szempontjából. A mediációval szembeni ellenállás részben abból is eredhet, hogy egy olyan új, alig ismert jogintézményről van szó, mely egyes vonatkozásokban idegen szellemiségű jegyeket visel magán a magyar jogi kultúra néhány hagyományos jellegzetességéhez képest. A magyar társadalom ugyanis kifejezetten „pereskedő” hajlamú: hosszú múltra tekint vissza az a felfogás, hogy a saját „igazért” végsőkéig vívott küzdelmet végül az „atyáskodó” állam fogja eldönteni a jog eszközeivel. Mindennek az a következménye, hogy az ügyészekre, bírákra nem csupán az új intézmény alkalmazása hárul (pedig sok esetben maguk is e régi hagyományok béklyóival „küzdenek”), hanem tájékoztató, népszerűsítő feladatoknak is eleget kell tenniük: a jogalkalmazók ugyanis kellő tekintéllyel bírnak ahhoz, hogy pozitív véleményükkel bizalmat keltsenek a mediáció iránt a társadalomban.⁹⁸

A jogalkalmazás egységesítésére kiváló lehetőséget jelentenek a különböző szakmai továbbképzések, bíróképző konferenciák. Dr. Jungi Eszter is említette, hogy részt vett ilyen szakmai programokon, és azt is elmondta, hogy meglehetősen nagy érdeklődés övezte a témakört. Másrészt Durgó Attila szerint nagyon sok múlik az ügyészségek és a bíróságok vezetőinek hozzáállásán is: úgy gondolja,

98 Iványi, 2008. I. m. 212-213. o.

hogy ők azok a kulcsszereplők, akik rendelkeznek a gyakorlat egységesítésének irányába mutató eszközökkel.

Mindebből az következik, hogy kulcsfontosságú a jogalkalmazók mediációhoz való viszonyulása, hiszen – a társadalom jelenlegi tájékoztatottsága mellett – tulajdonképpen rajtuk áll vagy bukik, hogy az arra alkalmas ügy mediációra kerül-e. A felek hozzáállását vizsgáló kutatások alapvetően pozitív attitűdöt tártak fel. De a jogintézmény ismertté és elismertté válásához még hosszú út vezet. Ehhez el kell telnie egy aránylag hosszabb időszaknak, mely alatt sikerrel alkalmazkodik a mediációt, viszonylag egységes gyakorlat alakulhat ki, és a jogalkalmazók népszerűsítő tevékenysége révén a társadalom is felkészülhet az intézmény befogadására.

A mediáció népszerűsítésére vonatkozó harmadik kérdéssel kapcsolatban érdemes utalni arra, hogy már egy 2006-2007-es kutatás során (tehát a mediáció bevezetését megelőzően) is úgy nyilatkoztak a megkérdezett jogalkalmazók: a társadalom és a társszakmák átfogó tájékoztatása a kulcsa a mediáció sikerességének. E tájékoztatásnak ki kell terjednie a mediáció elméletére, gyakorlatára, hatékonyságára és a szolgáltatás elérhetőségére.⁹⁹

Amellett, hogy a jogalkalmazók a korábbiakban kifejtettek szerint kulcsfontosságú szereplői e folyamatnak, nem hárítható kizárólag rájuk ez a feladat. Durgó Attila elmondta, hogy az Igazságügyi Szolgálat igyekszik népszerűsíteni az eljárást, és már most is elhelyeztek szórólapokat a társintézményeknél (pl. gyermekvédő szolgálatoknál, a családsegítőknél stb.). Ez a módszer azonban nem hatékony, mivel ily módon a társadalomnak csak elenyésző részéhez jutnak el az információk. Véleményem szerint ez a módszer nem igazán hathatós eszköz.

Kézenfekvő a megoldás: az információs forradalom korát éljük, a média minden ága virágzik. Úgy gondolom, hogy a média gazdag tárházát biztosítaná az információátadásnak. Ugyanakkor, mivel szándékunk a valóban széleskörű, a társadalom minden rétegéhez eljutó

99 „A helyreállító igazságszolgáltatás az ügyészek és a bírák szemével” c. kutatás alapján. Részletesen lásd: Fellegi, 2009. I. m. 215-305. o.

tájékoztatásra irányul, véleményem szerint nem elegendő egyszerűen a szakmai, közéleti adások keretében történő ismertetés, hanem szükséges a népszerű, populáris műsorokba való beépítés is. Ez alatt az olyan népszerű ismeretterjesztő műsorokat értem, mint például a *XXI. század*. Jó megoldásnak találnám továbbá a sokak által napról napra nyomon követett magyar sorozatok történetébe való beépítést is, így például a korábban rendkívül sikeres *Szomszédok* című sorozaton keresztül is számos közéleti információt juttattak el a társadalomhoz.

Ez az ötlet természetesen korábban, már a mediáció bevezetését megelőzően is felvetődött. Kuji Eszter 2006-ban így fogalmazott: „Az előttünk álló megvalósítandó feladat az, hogy a restoratív igazságszolgáltatás elveit, az alternatív büntetési módokat az állampolgárainkkal is megismertessük, és ezen új igazságszolgáltatási elveknek az elterjedéséhez megnyerjük a média támogatását, ami szükséges ahhoz, hogy széles körben alkalmazhatók legyenek. Ehhez azonban nemcsak a jogalkotók és jogalkalmazók, hanem az egész társadalom szemléletváltása szükséges.”¹⁰⁰ Barabás A. Tünde szintén a médián keresztüli népszerűsítés mellett foglalt állást. Véleménye szerint ez azért is nagyon fontos, mert a közhangulat egyébként sem kedvez a mediációnak, ezért első lépésben a jogalkotókat, majd a jogalkalmazókat is meg kell(ett) győzni az eljárás előnyeiről. Végül, de nem utolsó sorban elengedhetetlen a társadalom körében történő népszerűsítés is.¹⁰¹

További hosszabb távú javaslatom, hogy az iskolákban már egészen fiatal kortól el kellene kezdeni a jogi oktatást. Tudomásom szerint e vonatkozásban már korábban is akadtak kezdeményezések, de a megvalósítás elmaradt. Legfőbb érvként ismét „a jog nem tudása nem mentesít” tételt kell felhoznom, amely véleményem szerint indokoltá teszi a laikusok jogi alapokkal való megismertetését (ahogy ez az angolszász országokban már bevett gyakorlat). A fiatalok személyisége még formálható, és így talán a társadalomban általánosnak mondható büntető szemlélet velük kapcsolatban még ala-

100 Kuji Eszter: A mediáció büntetőjogi szabályainak kialakítása hazánkban. *Ügyészek Lapja*, 13. évf. 2. sz. 2006. 30. o.

101 Barabás A. Tünde: Mediáció: új szerepek és feladatok az eljárásban. *Ügyészek Lapja*, 12. évf. 3. sz. 2005. 20. o.

kítható. Így felnőne egy olyan generáció, mely már más hozzáállást mutatna, előremutató értékeket képviselne.

Amennyiben pozitívan állunk a kérdéshez – és miért is ne lehetnénk így, hiszen véleményem szerint a feltételek és a lehetőségek adottak a mediáció elismertségének fokozásához – számolnunk kell azzal, hogy a szemlélet fokozatos átalakulásának és a népszerűsítésnek köszönhetően növekedni fog a közvetítői eljárásra kerülő ügyek száma. Ez pedig – a bíróságok munkaterhének csökkentése mellett – a mediátorok fokozottabb „igénybevételével” jár. De vajon eleget tud-e tenni az adott számú képzett mediátor a megnövekedett ügyszám okozta kihívásoknak? Dr. Kertész Tibor elmondta, hogy bizonyos kereteken belül igen. Ugyanis abban az esetben, ha a mediátor által vitt ügyek elérnek egy meghatározott számot, akkor ettől kezdődően csak közvetítőként jár el, vagyis pártfogó felügyelőként a továbbiakban nem tevékenykedik. Ez már jelenleg is működő gyakorlat, azonban csak egy-két megyében van rá precedens. Vagyis az Igazságügyi Szolgálat képes volna a jelenlegi személyi állománnyal is fennakadások nélkül biztosítani az ügyek ellátását.

Ez tehát nem jelenthet problémát. Az infrastrukturális feltételek – vagyis azok hiánya – azonban már annál inkább. A Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatának mediátorai viszonylag kedvező helyzetben vannak, mivel külön helyiséget tartanak fent a megbeszélések lebonyolítására. (Bár, meg kell jegyezni, egyes eszközök – például az elegendő szék – hiánycikknek minősülnek...) Azonban másutt akad rá példa, hogy a közvetítőnek először egy rendkívül „próza” problémával kell megküzdenie, nevezetesen hogy találjon egy olyan helyiséget, ahol lefolytathatja az eljárást. Ez volt a helyzet például Sopronban is, ahol jelenleg is a mediátor személyes ismeretsége révén van lehetőség a megbeszélések állandó helyszínén történő megtartására.

A másik, véleményem szerint tarthatatlan probléma az anyagi juttatások körében keresendő. Döbbenet hallottam ugyanis Durgó Attilától, hogy a mediátorok közvetítői munkájukért semmilyen plusz juttatásban nem részesülnek. Az eredeti koncepció az volt, hogy a közvetítőként eljáró pártfogó felügyelők pártfogói ügyeinek számát arányosan csökkentik, így tehát a munkateher nem növeke-

dett volna. A gyakorlatban azonban egészen másként alakult a helyzet, mivel a pártfogoltak ügyei minimálisan (10%-kal) csökkentek, míg a mediációs ügyek – tekintettel a tetemes adminisztrációra is – jelentős többletterhet rónak a közvetítőkre. A jelen felállást tehát egyáltalán nem érzem méltányosnak.

További problémák | Mindenképp szeretnék néhány szót szólni a jogi szabályozásról, illetve a gyakorlat egységéről – vagyis leginkább ennek hiányáról. Ahogy már korábban is említettem, a jelenlegi szabályozás tág teret enged a jogalkalmazás mérlegelésének. Dr. Takács Róbert elmondta, hogy nem is lehet ez másképp, hiszen a jogszabály csupán objektív feltételeket határoz meg, az egyedi eseteket a jogalkalmazónak (leggyakrabban az ügyésznek) kell megvizsgálnia, a szabályozás ezekre nem terjedhet ki (nincs is rá lehetőség). A jogszabályok tehát valójában eleget tesznek a velük szemben támasztott követelményeknek.¹⁰² Akkor viszont mit lehet tenni?

Az ügyészség hierarchikus szervezet, így a Legfőbb Ügyészség iránymutatásai kötelező erővel bírnak. Jelenleg is létezik egy egységes szempontrendszer, melyet az ügyészeknek döntésük meghozatalakor figyelembe kell venniük. Azonban ez még mindig nem elegendő, hiszen a gyakorlat emellett is rendkívül egyenetlen.

Dr. Takács Róbert szerint a megoldást az jelentené, ha több eljárás indulna a felek indítványára. Mint elmondta, jelenleg is érkeznek indítványok, de sok esetben az ügyész hivatalból észleli a mediációra alkalmasságot és kezdeményezi az eljárást. Ez viszont – nyilvánvaló módon – nagyobb teret ad a diszkrecionalitásnak, mivel már az eljárás első momentuma – az alkalmas ügy kiválasztása – is az ügyész mérlegelésén múlik (és sok esetben a személyes hozzáállásán, mentalitásán, ahogy ezt már korábban említettem). Abban az esetben viszont, ha a felek indítványozzák, akkor ez a bizonytalansági tényező már kiesik a folyamatból, és a továbbiakban csak az indítvány kapcsán van helye mérlegelésnek.

¹⁰² A jogi szabályozás egyébként Durgó Attila szerint is megfelelő, aki elmondta, hogy a mediáció bevezetése előtt lehetőség nyílt szakmai programok keretében a szabályozással kapcsolatos vélemények, észrevételek közvetítésére.

Mindehhez azonban az szükséges, hogy a társadalom tagjai szélesebb körben tisztában legyenek a mediáció lehetőségével, az ezzel kapcsolatos jogaikkal. És ezzel vissza is jutottunk a kiinduló problémánkhoz, vagyis a társadalom jelenlegi tájékoztatlanságához. Látható tehát, hogy a népszerűsítés, az ismertebbé tétel nem csupán „öncél”, nem csak azért fontos, mert egyébként is célszerű, ha az állampolgárok tisztában vannak jogaikkal és lehetőségeikkel, hanem a gyakorlat egységesítése is ezt kívánja meg.

Dr. Takács Róbert még hozzátette, hogy célszerű volna a tájékoztatást még előbbre tolni, egészen a rendőrség eljárásának szakaszába. Így ugyanis a felek már idejekorán tudomást szereznének arról, hogy mód van közvetítői eljárásra.

Ehhez természetesen az szükségeltetik, hogy a rendőrök is megfelelő képzést kapjanak, ezáltal fel tudják ismerni az alkalmas ügyet, és biztosítani tudják a megfelelő tájékoztatást. Egyébként ilyen irányú törekvések már tapasztalhatók: nemrégiben a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatának munkatársai tréninget tartottak a rendőrségen, melynek célja az volt, hogy ismertebbé és elfogadottabbá tegyék az intézményt a nyomozó hatóság tagjai körében.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A mediáció meglehetősen új jogintézménynek számít a magyar jogrendszerben, büntetőügyekben mindössze három éve alkalmazható eljárás. Mint minden fiatal eljárási forma, számos kérdést vet fel, és megosztja a róla alkotott nézeteket. Ennek egyik eredménye a jogalkalmazói gyakorlat egységének hiánya, ami alapjában véve nemkívánatos jelenség a jog területén. Ahogy azt az előbbi fejezetben is kifejtettem, végső soron a megoldást a mediációnak a társadalom körében való népszerűsítése jelentené. Ugyanakkor ennek szükségessége más szempontból is vitathatatlan. Nem igényel különösebb magyarázatot, hogy a társadalmat az e téren tapasztalható tudatlansága kiszolgáltatottá teszi az igazságszolgáltatással szemben. Természetesen a laikusoktól egyébként sem várható el a büntetőeljárás szabályainak

részletes ismerete, ez olyan alapvető tétel, mellyel minden esetben számolni kell. Ennek ellensúlyozására szolgál a jogalkalmazók kioktatási kötelezettsége, mely a büntetőeljárás számos pontján felmerül.

A mediáció esetében azonban más a helyzet. Amennyiben az ügyész nem értékeli akként az ügyet, hogy alkalmas lehet a közvetítői eljárásra, nem biztos, hogy a felek egyáltalán tudomást szereznek ennek lehetőségéről. (Különösen igaz ez a védő, illetve jogi képviselő nélkül eljáró terhelt és sértett esetében.) Felmerül a gondolat, hogy ez a hiányosság nem sérti-e a feleknek az eljárási jogaik gyakorlására vonatkozó jogosultságát? Véleményem szerint ez a kérdés azért vetődik fel elvi élel ebben az esetben, mert olyan eljárásról van szó, melyre mind hivatalból, mind indítványra sor kerülhet, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy aki nem ismeri, nem fogja indítványozni az eljárást. Azonban honnan is értesülhetne róla, mikor erre vonatkozó kioktatási kötelezettsége a Be. alapján az eljárás során senkinek nincsen? Ezen a ponton ismét felvethető az a probléma, hogy a jog nem tudásának következményeit mindenki maga viseli. Ezek után széttárhathnánk a kezünket, hogy akkor nincs mit tenni, az érintettek tájékozódjanak. Ez véleményem szerint el is várható, azonban másik oldalon az érintett intézményektől, illetve az államtól is elvárható, hogy tegye lehetővé a megismerést.

A mediáció sikeres gyakorlattá válásával kapcsolatos elvárásainkat erősítik Györgyi Kálmán szavai:

„Hadd reméljem azt, hogy az elkövetkező évszázadot olyan gondolat egyre növekvő térhódítása jellemzi, amelyben nem elsősorban az elkövetett bűncselekménynek a megtorlása, hanem a bűncselekménnyel megbolygatott jogi és valóságos egyensúly helyreállítása kerül a súlyponti kérdések közé, és amely gondolkodás nem a megtorlást, hanem a megbolygatott egyensúly helyreállítását, az okozott sérelmek kiküszöbölését vagy legalábbis a csökkentését tűzi ki célul.”¹⁰³

103 Györgyi Kálmán: A bűncselekmények áldozatainak emberi jogai a büntetőeljárásban. In: *Áldozatvédelem. Szakkönyv a bűncselekmények áldozataival foglalkozók számára.* Budapest, BM Kiadó, 1999. 91. o.

FÜGGELÉK

Esetleírások

A konfliktus felszínre hozása | Az adott esetben fiatal- és felnőttkorú felek is részt vettek az eljárásban. A fiatalokkal együtt – a törvényi előírások szerint – törvényes képviselőik is jelen voltak. Az egyik sértett édesapja már az eljárás elején magára vonta a figyelmet, ideges mozdulatai (pl. lábdobolás, a rágógumi ideges „őrlése” stb.) miatt. Nem is kellett sokáig várni, hogy dühe kitörjön, és azt a felnőttkorú terhelte zúdítsa, aki szintén nem maradt adós a záporozó szidalmakért. Érdeklődve figyeltem a mediátor viselkedését, és elismeréssel állapítottam meg, hogy arcizma sem rándult a szóáradat közben, viszont mikor úgy érezte, hogy a felek elérték az említett határvonalat, feltett egy teljesen semleges kérdést. Ez hatott: a veszekedők lecsillapodtak, és így már sokkal nyugodtabb légkörben lehetett folytatni az eljárást. Később a közvetítő elmondta, hogy az elejétől fogva érzekelte az édesapa idegességét, ezért hagyta, hogy a mérge felszínre törjön. Ha nem így tesz, akkor nem sikerült volna feloldani a feszült hangulatot, így azonban megállapodás született.¹⁰⁴

A jó időben feltett, jól megválasztott kérdés jelentősége a mediáció során | A „jó kérdés” jelentőségének érzékeltetésére egy olyan ügyet választottam, melyben a terheltek fiatalok voltak. A fiatalokkal való mediálás legfőbb kihívásai: egyrészt annak elérése, hogy felvállalják a felelősségüket, másrészt pedig az empátia felkeltése. A fiatalokkal való eljárás során mindig figyelembe kell venni a korosztályos sajátosságokat is.¹⁰⁵

104 Az esettel a Győr-Moson-Sopron Megyei Igazságügyi Hivatal gyakorlatában találkoztam.

105 Kertész Tibor: *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései. Válogatott esettanulmányok.* Budapest, Fresh Art Design Kft., 2008. 154. o. Interneten: http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio_esettanulmanyok.pdf (Letöltés ideje: 2010. október 23.)

A mediáció során a közvetítő először a sértettet, majd a terheltet kéri meg, hogy mesélje el a történeteket. Jelen esetben a fiatalok terheltek e kérdésre válasz helyett nevetni kezdtek. Mit tett ebben a helyzetben a mediátor? Visszagondolt saját diákéveire, és arra, hogy ha abba akarta hagyni a nevetést, próbált valami szomorú vagy komoly dologra koncentrálni. Ezért azt mondta nekik: „Hagyjuk egyelőre a bűncselekmény leírását, kérem önöket, beszéljünk arról, ahol a sértett befejezte, azaz megjelentek a rendőrök. Mi történt a rendőrségen? Hogy hallgatták ki önöket? Milyen érzés volt ujjlenyomatot adni, nyilvántartásba kerülni?”¹⁰⁶ Ezzel a kérdéssel a mediátor elérte, hogy a jelenlévők komolyabbá váljanak.

Véleményem szerint ez az eset kiválóan szemlélteti, hogy a mediátor milyen kihívásokkal szembesülhet az eljárás során, amikor is minden kreativitását latba vetve, egyedüli eszközként megfelelő kérdésekkel szerezheti vissza a kontrollt az eljárás menete felett. A közvetítőnek arra is ügyelnie kell, hogy a különböző kérdéstípusok (pl. nyitott és zárt, reflexív kérdés, körkérdés, ún. BATNA/WATNA típusú kérdések, semlegesítő kérdések stb.)¹⁰⁷ közül az adott szituációhoz illőt válassza.

A „játszmák” veszélye az eljárás eredményessége szempontjából | Ebben az ügyben a terhelt és a sértett szintén régebb óta ismerték egymást, közöttük a viszony már hosszabb ideje megromlott. A megbeszélés során nem sikerült előrébb jutni, mivel a felek makacsul ragaszkodtak ellentétes álláspontjaikhoz egy, az ügygel szorosan össze nem függő kérdésben. Még a különtárgyalás során sem sikerült tisztázni, hogy az egymást kizáró vélemények közül melyik igaz. Végül a felek egy újabb megbeszélés kitűzésében állapotok meg (nem kis nehézségek árán), de a konkrét időpont (9 vagy 11 óra) ismét vitát gerjesztett. Ugyan mindketten belenyugodtak a kompromisszumos 10 órába, azonban a megbeszélés napján a terhelt (aki annak idején a 11 órához ragaszkodott) telefonált a mediátornak, hogy körülbelül egy órát késni fog.

106 I. m. 59-60.

107 Kertész Tibor: *Mediáció a gyakorlatban I. A mediáció dinamikája*. Partners Füzetek. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2009. 91-96. o.

A sértett egy ideig várakozott, de mivel a terhelt nem érkezett meg, és később már telefonon sem lehetett elérni, végül feladta, és nem született megállapodás.¹⁰⁸

Kérdőív a mediációval kapcsolatos tájékozottságról

1. Hallott-e már Ön/hallottál-e már a mediációról? (A megfelelőt kérem aláhúzni!)

IGEN NEM

- 1.1. Ha IGEN, hol és milyen körülmények között? Írja/írd le néhány mondatban! (Pl. személyes tapasztalat, ismerősen keresztül, munka során stb.)

2. Hallott-e már Ön/hallottál-e már a közvetítői eljárásról? (A megfelelőt kérem aláhúzni!)

IGEN NEM

- 2.1. Ha igen, hol és milyen körülmények között? Írja/írd le néhány mondatban! (Pl. személyes tapasztalat, ismerősen keresztül, munka során stb.)

3. Ha hallott már/hallottál már a mediációról vagy a közvetítői eljárásról, mit tud/tudsz róla? Írja/írd le néhány mondatban!

4. Ha hallott már/hallottál már a mediációról vagy a közvetítői eljárásról, mi a véleménye/véleményed róla? Írja/írd le néhány mondatban!

Demográfiai kérdések:

Nem:

Életkor:

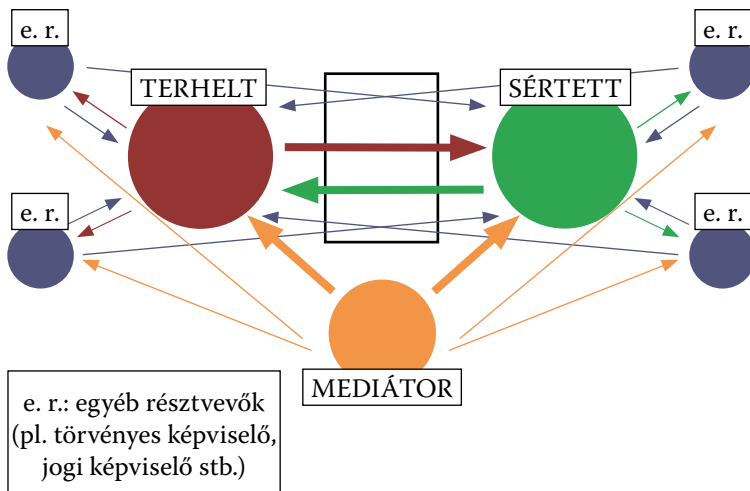
Legmagasabb iskolai végzettség:

Nagyon köszönöm a válaszadást!

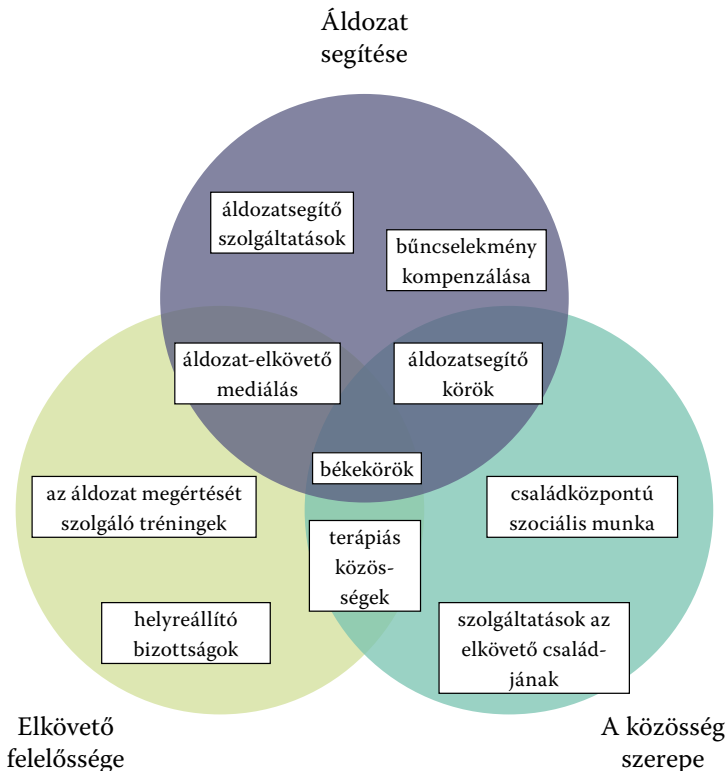
108 A példatörténet a Győr-Moson-Sopron Megyei Igazságügyi Hivatal gyakorlatából származik.

Ábrák, táblázatok

1. ábra: A felek közötti kommunikáció a mediációs eljárás során¹⁰⁹

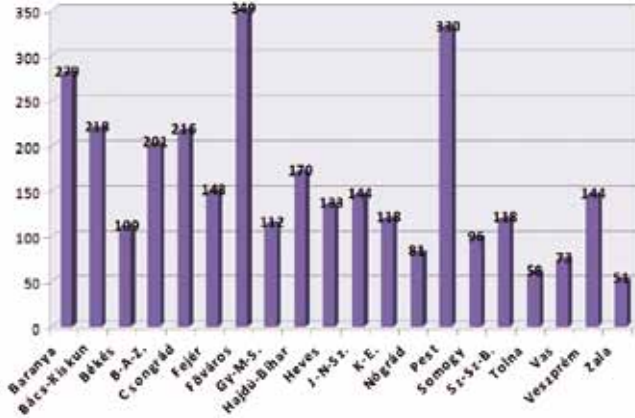

2. ábra: Az áldozat-elkövető mediáció helye a helyreállító igazságszolgáltatás néhány intézménye körében, az érintett személyi kör alapján¹¹⁰

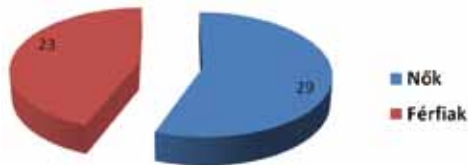

110 Forrás: Paul McCold: A helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata. In: Herczog Mária (szerk.): *Megbékélés és jóvátétel. Kézikönyv a kárhelyreállító igazságszolgáltatásról.* Budapest, Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, 2003. 109. o.

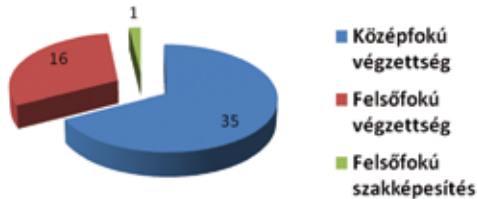
5. ábra: 2009-ben mediációra került ügyek száma megyénkénti bontásban¹¹³

6. ábra: A kérdőívet kitöltők nemek szerinti eloszlása¹¹⁴

7. ábra: A közvetítői eljárás előnyei az áldozat és a sértett oldaláról¹¹⁵

113 Forrás: Központi Igazságügyi Hivatal. http://www.kih.gov.hu/data/cms15547/Beszamolo_mediacio_2008Ifellev.pdf (Letöltés ideje: 2010. október 30.)

114 Forrás: Saját készítés

115 Forrás: Saját készítés

8. táblázat: A közvetítői eljárás előnyei az áldozat és a sértett oldaláról¹¹⁶

A közvetítői eljárás előnyei az ÁLDOZAT szempontjából:	A közvetítői eljárás előnyei az ELKÖVETŐ szempontjából:
közvetlenül bevonják a helyzet megoldásába és a következmények levonásába	elismeri a felelősségét a cselekményért, és belátja a következményeket, melyeket az áldozatnak okozott
választ kap a kérdéseire a bűncselekménnyel és az elkövetővel kapcsolatban	kifejezheti a cselekménnyel kapcsolatos érzelmeit, a megbánást
elmondhatja, hogy a bűncselekmény milyen hatást gyakorolt rá	támogatást kap ahhoz, hogy az áldozatnak, illetve a családjának okozott kárt helyrehozza
reparációhoz vagy helyreállításhoz jut	lehetősége nyílik kárpótlásra vagy helyreállításra
az elkövető bocsánatot kér tőle	bocsánatot kérhet az áldozattól
helyreállíthatja a kapcsolatát az elkövetővel	helyreállíthatja a kapcsolatát az áldozattal
lezárhatja az ügyet	lezárhatja az ügyet

IRODALOM

- Barabás A. Tünde: A mediáció esélyei Magyarországon egy empirikus vizsgálat tükrében. In: *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok*, 33. kötet Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 1996.
- Barabás A. Tünde: *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában*. Budapest, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2004.
- Barabás A. Tünde: Mediáció: új szerepek és feladatok az eljárásban. *Ügyészek Lapja*, 12. évf. 3. sz. 2005.
- Barabás A. Tünde: A mediáció jövője Magyarországon (Az alapok megteremtése). *Ügyészek Lapja*, 14. évf. 5. sz. 2007.

¹¹⁶ Forrás: Handbook on Restorative Justice Programmes (2006). Criminal Justice Handbook Series. New York, United Nations, Office on Drug and Crime, 2006. 17. o. Interneten: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf

- Barack, Robert A. – Folger, Joseph P.: Tanulmányok a „The Promise of Mediation” c. kiadványból. In: Kertész Tibor (szerk.): *Mediációs szöveggyűjtemény. Szemelvények a mediáció irodalmából*. Partners Füzetek 3. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2001.
- Fellegi Borbála: *Meeting the Challenges of Implementing Restorative Justice in Central and Eastern Europe*, European Forum for Restorative Justice, AGIS-projekt beszámoló, Leuven. Interneten: <http://www.euforumrj.org/readingroom/FinalAGIS2publication.pdf> (Letöltés ideje: 2010. október 5.)
- Fellegi Borbála: *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2009.
- Fleck Zoltán: Igazságszolgáltatás reform közben. In: Ágh Attila – Somogyvári István (szerk.): *A közigazgatási reform új perspektívái*. Budapest, Új Mandátum, 2006.
- Görgényi Ilona: *Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2006.
- Györgyi Kálmán: A bűncselekmények áldozatainak emberi jogai a büntetőeljárásban. In: *Áldozatvédelem. Szakkönyv a bűncselekmények áldozataival foglalkozók számára*. Budapest, BM Kiadó, 1999.
- *Handbook on Restorative Justice Programmes* (2006): New York, United Nations Office on Drug and Crime, 2006. Interneten: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf
- Iványi Klára (szerk.): *A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2008.
- Kertész Tibor: *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései. Válogatott esettanulmányok*. Budapest, Fresh Art Design Kft., 2008. Interneten: http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio_esettanulmanyok.pdf (Letöltés ideje: 2010. október 23.).
- Kertész Tibor: *Mediáció a gyakorlatban 1. A mediáció dinamikája*. Partners Füzetek. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2009.
- Kuji Eszter: A mediáció büntetőjogi szabályainak kialakítása hazánkban. *Ügyészek Lapja*, 13. évf. 2. sz. 2006.
- Lajtár István: A mediáció a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 14. évf. 5. sz. 2007.

- Lovas Zsuzsa – Herczog Mária: *Mediáció, avagy fájdalommentes konfliktuskezelés*. Budapest, Múzsák Kiadó, 1999.
- Makai Lajos: A tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás. *Rendészeti Szemle*, 55. évf. 9. sz. 2007.
- Mattinson, Joanna – Mirrlees-Black, Catriona: *Attitudes to Crime and Criminal Justice. Findings from the 1998 British Crime Survey*. Home Office Research Study No. 200. London, Research, Development and Statistics Directorate, Home Office, 2000.
- McCold, Paul: A helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata. In: Herczog Mária (szerk.): *Megbékélés és jóvátétel. Kézikönyv a kárhelyreállító igazságszolgáltatásról*. Budapest, Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, 2003.
- Nádházy Zsolt – Pápai Tarr Ágnes: A mediáció fejlődéséről dióhéjban. In: Siska Katalin – Szabó Krisztián (szerk.): *A jövőből tanulni. Néhány aktuális kérdés a jog világából*. Debrecen, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2007.
- Orell Ferenc János: Gondolatok a büntetőeljárásban alkalmazásra kerülő közvetítői tevékenységhez. *Magyar Jog*, 54. évf. 6. sz. 2007.
- Pokol Béla: *Autentikus jogelmélet*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2010.
- Schweighardt Zsanett: A büntetőjogi mediáció alkalmazásának kezdeti tapasztalatai Magyarországon. *Magyar Jog*, 57. évf. 3. sz. 2010.
- Strasser, Freddie – Randolph, Paul: *Mediáció. A konfliktusmegoldás lélektani aspektusai*. Budapest, Nyitott Könyvműhely Kiadó, 2005.
- Vigh József: A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében. *Jogelméleti Szemle*, 2003/2. Interneten: http://jesz.ajk.elte.hu/vigh14.html#_ftn1 (Letöltés ideje: 2010. október 15.)

Jogszabályok, egyéb dokumentumok

- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről

- 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről
- 3/2007 Büntető Kollégiumi vélemény
- 67/2008 Büntető Kollégiumi vélemény
- Európai Unió Tanácsának 2001/220/IB sz. kerethatározata
- Kapossyné dr. Czene Magdolna összefoglalója a Magyar Bíróképző Akadémián 2007. év január 23-án elhangzott előadásról
- A Legfelsőbb Bíróság Kollégiumvezetőjének összefoglalása a közvetítő eljárás gyakorlati alkalmazásának vizsgálatáról az ítélőtáblák tájékoztatói alapján (2007.E1.II.E.1/26.)
- A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló törvénytervezet, valamint a hozzá kapcsolódó előterjesztés
- Véleménykészítő: Fellegi Borbála, az Országos Mediációs Egyesület felkérésére; Budapest, 2006. január 4.

Internet

- http://www.kih.gov.hu/data/cms10970/statmedi_07_osszesites.pdf (Letöltés ideje: 2010. október 21.)
- <http://crimestat.b-m.hu/ErubsElozetes.aspx?BMSTAT=Adatok> (Letöltés ideje: 2010. október 22.)
- http://www.kih.gov.hu/data/cms15547/Beszamolo_mediacio_2008Ifellelv.pdf (Letöltés ideje: 2010. október 30.)
- http://www.kih.gov.hu/data/cms15547/Beszamolo_mediacio_2008Ifellelv.pdf (Letöltés ideje: 2010. október 30.)